

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Faustin loukku, ylellisyysloukut ja herran loukku: dialektinen katsaus sosialidemokraattisen suhdanteen nousuun ja tuhoon

Kandidaatintutkielma
Janne Suutarinen
Yleinen valtio-oppi
Politiikan tutkimus -opintosuunta
Tarkastaja: Markku Harrinvirta
Palautettu 8.5.2019

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta	Laitos - Institution – Department Politiikan ja talouden tutkimuksen laitos	
Tekijä - Författare - Author Janne Suutarinen		
Työn nimi - Arbetets titel Faustin loukku, ylellisyysloukut ja herran loukku: dialektinen katsaus sosialidemokraattisen suhdanteen nousuun ja tuhoon		
Oppiaine - Läroämne - Subject Yleinen valtio-oppi, politiikan tutkimus		
Työn laji - Arbetets art – Level Kandidaatintutkielma	Aika - Datum - Month and year Toukokuu 2019	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 44
Tiivistelmä - Referat - Abstract <p>Tutkielmassa hahmotellaan teoreettinen malli, jonka avulla kuvataan Länsi-Euroopassa 1950–1980-luvuilla vallinneen sosialidemokraattisen suhdanteen rakentumista, vakiintumista ja heikentymistä sosialidemokratian poliittisen institutionalisoitumisen viitekehyksessä.</p> <p>Mallin puitteissa esitellään kolme käsitteellistä loukku: <i>Faustin loukku</i>, <i>ylellisyysloukku</i> ja <i>herran loukku</i>, joiden keskinäistä dynamiikkaa tarkastellaan dialektisesta filosofiatraditiosta ammentaen. Loukut käsitteellistävät poliittisten yhteenliittymien, esimerkiksi puolueiden, institutionalisoitumisen vaiheita ja niiden ominaisuuksia: Faustin loukku kuvaa tavoitteellisista yksilöistä koostuvan tavoitteellisen organisaation tarvetta toteuttaa jatkuvasti uusia hankkeita ja siirtää maalitolppia jo saavutettujen muutosten myötä; ylellisyysloukut merkitsevät saavutettujen hankkeiden sanelemia suuntaviivoja ja rajoituksia tulevaisuuden pyrkimyksille; ja herran loukku kuvaa ongelmallista tilannetta, jossa organisaation laaja ja syvä institutionalisoituminen ajaa sen puolustuskannalle ja jäykistää <i>status quon</i> asemaan. Kolmen loukun malli kantaa dialektista pohjavirettä, joka pyrkii tunnistamaan ja osoittamaan poliittisen organisaation institutionalisoitumisprosessin jännitteiset sisäiset ristiriidat, sen toimien tarkoittamattomat seuraukset ja onnistuneen politiikan kylvämät, organisaation tulevaisuuden olemassaolon kyseenalaistavat siemenet.</p> <p>Sosialidemokraattisen suhdanteen esimerkkitapausta tuodaan mallin piiriin esittämällä länsieurooppalaisen sosialidemokratian historian pääpiirteet, jotka taustoittavat eri ajattelijoiden esittämiä sosialidemokratian sisäisiä ristiriitoja ja ongelmia. Ongelmista kootaan luettelo, joka esitetään kohta kohdalta pohtien, kuinka mikäkin suhteutuu kolmen loukun institutionalisoitumismalliin. Lopuksi pohditaan esitellyn teorian ja sen sosialidemokraattiseen suhdanteeseen tehdyn sovellutuksen syvennys- ja laajennusmahdollisuuksia myöhempiä tutkimusta ajatellen.</p>		
Avainsanat - Nyckelord institutionalisoituminen, vakiintuminen, dialektiikka, Faustin loukku, ylellisyysloukut, herran loukku, sosialidemokratia, sosialidemokraattinen suhdanne, syvät analogiat		

Sisällys

1. Johdanto	2
2. Dialektisesta metodista.....	3
2.1 Kiikarissa ilmiöiden kokonaisuus – dialektiikan tanssi ja syvät analogiat.....	4
2.2 Ilmentymisen ja erilaistumisen periaatteet	7
2.3 Yhteenveto metodista	9
3. Institutionalisoitumisen kolme dialektista loukkua	9
3.1 Faustin loukku	10
3.2 Ylellisyysloukku.....	12
3.3 Herran loukku.....	14
3.4 Yhteenveto loukuista.....	16
4. Sosialidemokratiasta	19
4.1 Sosialidemokratian historia lyhyesti	19
4.2 Sosialidemokraattisen suhdanteen ”nousu ja tuho”.....	21
4.3 (Hyvinvointi)valtio olemme me – projektin sisäiset ristiriidat ja ongelmat	22
4.4 Yhteenveto sosialidemokratian sisäisistä ongelmista.....	26
4.5 Sosialidemokratian ongelmat kolmessa loukussa	28
4.6 Yhteenveto	30
5. Keskustelu	31
Loppuviitteet.....	35
Lähteet.....	38
Liite: Tutkielman arvostelu (Markku Harrinvirta).....	43

1. Johdanto

2010-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa tärkeitä poliittisia keskustelunaiheita ovat hyvinvointivaltion kohtalo, vasemmiston tulevaisuus ja perinteisten sosialidemokraattisten puolueiden asema muuttuvassa poliittisessä ilmastossa. Keskusteluissa esiintyy toisinaan aavistus, että vuonna 1899 perustettu Suomen Sosialidemokraattinen Puolue (SDP) on tehnyt itsestään nyttemmin tarpeettoman onnistumalla niin hyvin alkuperäisten poliittisten tavoitteidensa toteuttamisessa – tiiviisti sanottuna hyvinvointivaltion rakentamisessa (samalla luopumalla sosialisointitavoitteista). Tätä onnistumista palautetaan mieleen moneen otteeseen esimerkiksi SDP:n ja Työväen Sivistysliiton yhteistyössä tuotetussa toimitetussa teoksessa *Vasemmiston tulevaisuus* (Alijärvi, Boldt, Kainulainen, Söder, toim. 2014), jonka johdannossa Kainulainen (2014, 7) toteaa: ”Suomen malli on pitkälti SDP:n malli.” Erkki Tuomioja (2014, 29) vetää tilanteen yhteen esittämällä, että pohjoismainen hyvinvointivaltion malli on osoittautunut niin menestyksekkääksi, että ”sen kannattajiksi tunnustautuvat nykyisin melkein kaikki muutkin poliittiset suunnat, vaikka ne aikanaan olisivat vastustaneet sen toteuttamista tarkoittaneita uudistuksia”. Tuomiojan typistys ei mene hutiin (ks. esim. Paloheimo 2014; Berman 2008). Eilispäivän menestysten mieleen muistuttelun lisäksi teoksessa pohditaan monin paikoin huolestuneeseen sävyyn, mikä sosialidemokratian ja SDP:n uusi suunta on; mitä on tehtävä? Tuomiojankin (2014) nostatuksen jälkeen seuraa antikliimaksi, jossa hän toteaa luokkayhteiskunnan olevan tulossa takaisin (29).

Jos puhutaan politiikan pitkistä sykleistä, on sosialidemokraattisen suhdanteen nähty kestäneen Länsi-Euroopassa 1950-luvulta 1980-luvulle (Paloheimo 1981; Esping-Andersen 1985), jonka jälkeen sosialidemokraattisista puolueista on eri syiden vuoksi vuotanut kannatusta niin perinteisiin keskustaoikeistolaisiin puolueisiin (vaikkakin myös ne ovat laskusuhdanteessa), vihreisiin ja ympäristöpuolueisiin sekä populistisiin ja kansalliskonservatiivisiin puolueisiin (Paloheimo 2014). Sosialidemokraattien alamäki on jatkunut myös 2000-luvulla: vain muutamassa Länsi-Euroopan maassa sosialidemokraattiset puolueet ovat kyenneet kasvattamaan keskimääräistä kannatustaan vertailtaessa vuosien 1990–99 ja 2000–11 vaaleissa mitattua kannatusta (mt., 19).

Siinä missä sosialidemokraatteja kiinnostanee kysymys puolueen tarpeellisuuden uusintamisesta ja poliittisen kysynnän varmistamisesta, tämän tutkielman tähtäimessä on suurpiirteisen poliittisfilosofisen katsauksen luominen länsieurooppalaisen sosialidemokratian kehityksestä 1900-luvulla, huomion keskiössä vuosisadan loppupuoliskoa dominoinut sosialidemokraattinen suhdanne. Teoreettiseksi viitekehykseksi olen valinnut dialektisen metodin tutustuakseni sen potentiaaliin historiallisten kehityskulkujen vetoavassa esittämisessä –

ei niinkään tarkassa todistusvoimaisuudessa. Erityisenä pohdinnan kohteena on se, millä tavalla sosialidemokratia on tavoitteissaan onnistuessaan valanut pohjan oman asemansa heikentymiselle poliittisella kentällä. Hahmottelen dialektiikan perinteestä ammentaen kolmen loukun; *Faustin loukun*, *ylellisyysloukkujen* ja *herran loukun*; pääpiirteet sekä esitän sosialidemokratiaa käsittelevän kirjallisuuden avulla, kuinka poliittinen liike on menestyksen polullaan näihin astunut ja mitkä ovat olleet seuraukset eli *dialektiset ilmentymät*.

Tutkielma rakentuu seuraavasti: ensin käsitellään yleisemmällä tasolla dialektista metodologiaa, dialektista traditiota ja niiden soveltamista tutkielman tarkoituksiin; toiseksi esitellään kolme erilaista *loukku*a pääpiirteissään ja tehdään niiden dynamiikasta kokonaisesitys; kolmanneksi tarkastellaan lyhyesti sosialidemokratian historiaa sekä sen sisäänrakennettuja eli *immanenteja* ristiriitoja; neljänneksi yhdistetään sosialidemokratia esiteltyihin *loukkuihin*; ja lopun keskusteluluvussa puntaroidaan tutkielman vahvuuksia, heikkouksia, auki jääviä kysymyksiä ja laajentamisen potentiaalia.

2. Dialektisesta metodista

Ensi alkuun on paikallaan esitellä lukijalle tutkielman teoreettisena viitekehyksenä toimivan dialektisen metodin pääpiirteitä, varsinkin kun metodi saattaa monen korvaan kalskahtaa menneen maailman filosofiselta villitykseltä, joka on jollain tavalla vanhentunut. Dialektisella metodilla ei tässä tutkielmassa suinkaan tarkoiteta tunnettua teesi–antiteesi–synteesi–skeemaa¹, jota voi hyvin kutsua ylikarkeaksi yksinkertaistukseksi, joka ei kaavamaisuudessaan ota huomioon eri potentiaalien ja empiiristen toteutumien välillä tapahtuvia lukuisia dialektisia prosesseja (Ball 1978, 796). Dialektinen metodi lähtökohtaisesti nousee kaavamaisia ja siten harhaanvieviä todellisuuden tapahtumien ajattelukonventioita vastaan ja ottaa haastavaksi työmaakseen todellisuuden kokonaisuuden rikkaudessaan, monimutkaisuudessaan ja monimuotoisuudessaan.

Dialektinen ajattelutapa suuntautuu muuttuviin kokonaisuuksiin, joiden muutokset tapahtuvat sen koostavien osasten keskinäisten, monimutkaisten vuorovaikutusten kautta. Dialektisen ajattelun ytimessä ovat järjestelmien, esimerkiksi puolueiden, yhteiskuntien, valtioiden, luonnon ekosysteemien ja muiden niin käsitteellisten kuin kouriintuntuvien systeemien sisäiset ja väliset prosessit ja keskinäisriippuvuudet. Hyvin vahvasti G.W.F. Hegelin (1770–1831) ja Karl Marxin (1818–1883), sekä myös Marxin työtoveri Friedrich Engelsin (1820–1895) ja vuoden 1917 lokakuun vallankumouksen avaintekijä ja -ajattelijana Vladimir Leninin (1870–1924) dialektisille filosofioille perustuva nykytraditio on keskuudessaan kiistelty:

vakaata yhteisymmärrystä ei ole siitä, millaisia ilmiöitä dialektisella tutkimuksella voidaan hedelmällisesti lähestyä (dialektiikan nykykeskusteluista ks. Ollman & Smith, toim. 2008; Mendel-Gleason 2013). Yhteistä tradition eri haaraumille on pyrkimys tarjota vaihtoehto jäykän lineaariselle ja tieteellisen tietämisen kannalta vahingollisesti kaavoihin kangistuvalla ajattelulla – episteeminen asenne, joka ei yksittäistä ilmiötä tarkastellessaan päästä kokonaisuutta hetkeksikään silmistään.

2.1 Kiikarissa ilmiöiden kokonaisuus – dialektiikan tanssi ja syvät analogiat

Dialektinen ajattelu on kokoavaa ajattelua. Bertell Ollman (2008) kirjoittaa, että useimpien ihmisten strategia yhteiskunnallisten tapahtumien ja yhteiskunnallisten kokonaisuuksien muutosten hahmottamiseen on pirstaleinen: kerrallaan yksi yhteiskunnan toiminnan alue eristetään tarkasteltavaksi ja sitä käsitellään *staattisena*, jolloin sen ja muiden alueiden keskinäiset yhteydet ja historia käyvät hankalaksi ymmärtää. Tällaista ajattelua sovelletaan siitä huolimatta, että yhteiskunnan ilmiöiden keskinäissuhteisuus tiedetään. Ajallisista ja paikallisista konteksteistaan irrotettujen yhteiskunnallisen tapahtumisen osasten syvenevä eriytyminen johtaa niin kutsuttuun Tyyris Tyllerö -ongelmaan, jossa sirpaleiksi räjähtänyt kokonaisuus on vaikea koota takaisin yhteen, eikä palasille löydetä sopivia paikkoja. Ollman varoittaa näin käyvän, kun yhteiskunnallisten ilmiöiden osasille annetaan kokonaisuudesta itsenäinen ontologinen asema. (Ollman 2008, 8; 2014.) Kokonaisuuden koostavilla osasilla ei ole ympärillään sulkevaa muuria vaan pikemminkin solukalvon tapainen, Janus-kasvoinen "kuori", jonka läpi liikkuvat materia ja informaation virrat muokkaavat sekä osaa että kokonaisuutta, ja varsinkin yhteiskunnallisissa yhteyksissä täysin suljetun järjestelmän on vaikea kuvitella olevan mahdollinen (vrt. esim. Koestler 1990). Tämän vuoksi yhteiskunnallisten erityistieteiden sinänsä hyvin arvokkaat tutkimustulokset ovat omiaan syventämään kokonaisvaltaisen prosessien ymmärtämisen haasteita, jollei uutta tietoa aktiivisesti palauteta vanhan tiedon yhteyteen, ajallisesti ja paikallisesti kontekstualisoiden. Muun muassa tähän ongelmaan dialektiikka etsii ratkaisuja.

Dialektisen vaihtoehdon lähtökohtana on kokonaisuus. Ollman (2008) on jakanut dialektisen metodin kuuteen momenttiin, jotka jäsentävät metodin käyttämistä tutkimuksen viitekehyksenä. Ensimmäinen momentti on ontologinen, mikä tarkoittaa sitä, että dialektinen metodi käsittelee maailmaa lukemattomien keskinäisriippuvaisten prosessien kimpuna, joka muodostaa *totaliteetin*. Epistemologinen momentti taas käsittelee sitä, kuinka ajattelua on organisoitava, jotta tätä *totaliteettia* voidaan ymmärtää. Kolmas, tutkimuksen momentti, olettaa kokonaisuuden osien sisäiset suhteet toisiinsa ja käyttää näitä yhteyksiä välittäviä kategorioita tutkimuksenteon apuna. Neljäs momentti on tiedollisen rekonstruoinnin tai iteseselvennyksen

momentti, jossa tutkimuksen tulokset kootaan harkiten yhteen. Tämän jälkeen seuraa esittelyn momentti, jossa löydettyjen "faktojen" [sic] dialektinen olemus pyritään selittämään yleisölle käyttäen strategiaa, joka huomioi toisten ajattelutavan ja edeltävän tietämyksen. Kuudes eli viimeinen momentti on toiminnan, *praxiksen*, momentti. Saadun selvennyksen pohjalta toimitaan tietoisesti maailmassa, muutetaan sitä, tehdään sillä kokeita ja syvennetään ymmärrystä siitä. (Ollman 2008, 10–11.)

Edellä referoidussa dialektisen metodin kuvauksessa, kuten marxilaiselle perinteelle on tunnusomaista, keskeisessä asemassa on praxis. Ollman painottaa reseptinsä mallista dialektisen oppimisen metodia jatkuvasti toistettavaksi alusta loppuun ja varoittaa tutkijaa ripustautumasta liikaa yhteen momenttiin toisten kustannuksella (Ollman 2008, 11). Dialektisen ymmärryksen kasvattamisen prosessin metaforana hän käyttää "dialektiikan tanssia", jonka hän liittää Marxin tapaan analysoida kapitalismia ja tehdä analyysin perusteella tulevaisuuden hahmotelmia: nykyisyys rekonstruoidaan eli saatetaan jäsenneltyyn ja ymmärrettävään muotoon, etsitään sen edellytyksiä menneisyydestä, heijastellaan sen todennäköistä tulevaisuutta ja haetaan taas tämän tulevaisuuden edellytyksiä nykyisyydestä – ja tämä työ ei pääty koskaan (mt., 21–24).

Ollmanin kuvaaman, kaikki kuusi komponenttia sisältävän kokonaisvaltaisen dialektisen tutkimuksen tekeminen käsillä olevasta aiheesta ei ole tämän tutkielman rajoissa realistista niin, että kaikki osa-alueet olisivat keskenään tasapainossa. Tutkimusaihetta kuitenkin tiirataan metodille uskollisen ontologisen ja epistemologisen linssin läpi, jossa ilmiöiden yhteennivoutuneisuutta varotaan päästävästä näkökentästä. Poliittisten syklien historiallisessa luonnostelussa on ensiarvoisen tärkeää muistaa, ettei oikeastaan mitään synny *ex nihilo*, vaan poliittinen kenttä ja yhteiskunnallinen todellisuus uusintaa itseään jatkuvasti vain ja ainoastaan edeltävän hetken todellisuuden pohjalta – dialektisen filosofian ytimessä on toiminnallinen ihmiskuva, jonka mukaan ihmisen olemukseen kuuluu itsensä ja maailman jatkuva muuntaminen itsensä ja maailman *kumoavien* tekojen, *negaation*, kautta (negaatiosta ks. esim. Manninen 1987; Kojève 2007). Toisekseen mielen täytyy olla avoin myös *ristiriidoille* ja *emergenssille* (Kovel 2008, 238) siinä mielessä, että moninaisten kumulatiivisten kamppailuiden tuoksinassa tapahtuvaa yhteiskunnallista muutosta ei yritetä paketoita teoreettiseen muotoon, joka kadottaa tutkimuskohteensa sisäisen ristiriitaisuuden, eikä unohdeta, että kompleksiset prosessien kimput voivat tuottaa myös jotain arvaamatonta (mullistavista ääritapauksista ks. Taleb 2010). Dialektiikka on lähtökohtaisesti todellisuuskriittinen suuntaus, mikä tarkoittaa, että se ei syynää ilmiöitä sellaisina kuin ne ovat tai näyttävät olevan (Kovel 2008, 239). Asiaankuuluvan ontologisen ja epistemologisen asenteen lisäksi tutkielmassa pyritään toteuttamaan myös

Ollmanin luettelon kolmatta, neljättä ja viidettä komponenttia, jotka ohjeistavat dialektiseen otteeseen myös käytännössä tapahtuvassa tutkimuksessa ja sen tulosten esittelyssä.

Tiedollisen toiminnan painottamisen lisäksi dialektinen metodi siis on lähtökohtaisesti yhteydessä historiaan ja sen tutkimiseen. Yhteiskunnan historiallisen kehittymisen ja tiettyyn suuntaan ajautumisen aktiivisen kiihdyttämisen filosofia löi leimansa marxilais-leniniläisiin historiallisen materialismin oppeihin, joiden ytimessä oli ajatus yhteiskuntamuotojen harppauksista vallankumousten kautta kohti historian päätepisteenä häämöttävää kommunismia. Marxille kapitalistisen yhteiskunnan muutoksen pääasiallinen moottori oli pääoma, jonka virrat ja kasautuminen synnyttävät aika ajoin liekkiin roihahtavia ristiriitoja tuottavan ja omistavan luokan välille (Acton 1967, 32–48). Tällaista historian teorionnin reduktionismia, marxismi-leninismien tapauksessa tuotantovoimien ja tuotantosuhteiden välistä dialektiikkaa ja sen väitetysti aiheuttamaa kokonaisvaltaista yhteiskuntajärjestelmän muutosta, on historiallisessa tutkimuksessa kritisoitu *epookkitulkintana*, joka olettaa yhden ydinmekanismin ohjaavan muutosta (Ruonavaara 2006, 37–38 [Stinchcombe 1978]). Stinchcombe kuitenkin tunnustaa näiden teoriontien voivan tarjota hedelmällisiä ajattelun työkaluja etenkin eri tapausten vertailuun, jonka avuksi voidaan kehittää *syviä analogioita* (mt.).

Tämän tutkielman kannalta olennainen esimerkki syvästä analogiasta on poliittisen suhdanteen "nousu ja tuho", erityisesti sen pohdiskelu, missä määrin poliittinen suhdanne kylvää vahvistuessaan ja vakiintuessaan oman perikatonsa siemenet. Rakenne, järjestelmä ja pelikenttä, jolla poliittisia suhdanteita ainakin formaalisessa mielessä rakennetaan, on edustuksellisen demokratian pohjalta legitimoitu valtiokoneisto, jota voidaan pitää puolisoljettuna, solumaisena systeeminä, joka toimii oman sisäisen logiikkansa perusteella muttei koskaan ole eristetty ulkoisilta vaikutuksilta. Alati globalisoituvassa maailmassa valtiokoneiston ulkokalvon läpäisevät esimerkiksi informaation, ihmisten ja materiaalsen vaihdon virrat sekä ulkopoliittikka kaikissa muodoissaan. Puolueideologioiden ja niiden kannatuksen syklit tapaavat ylittää valtiorajat (Paloheimo 2014; politiikan pitkistä aalloista ks. esim. Modelski 1988).

Modernisaatiota määrittää *Zeitgeistin* universalisoituminen, ja valtioiden yhdessä koostaman solukon läpi kulkevat impulssit ovat ulottuvampia ja nopeampia – (informaatio)teknologian kehitys on verrattavissa hermoston synaptisten yhteyksien vahvistumiseen. Tämä nyky-yhteiskuntien ja -valtiokoneistojen keskinäisyhteisyys asettaa tietyssä valtiossa tapahtuneen poliittisen rakenteen muutoksen dialektiselle tarkastelulle luonteen, joka edellyttää muutoksen suhteuttamista vastaaviin tai vastakkaisiin havaintoihin ympäröivästä maailmasta. Näin on ollut aina, mutta modernisaation myllyssä aiempaa enemmän. ("Informaatioaikakauden" tilan ja ajan muutoksista ks. esim. Castells 2010).

Dialektisen historianfilosofian jättiläinen Hegel kuvaa teoksessaan *The Philosophy of History* (1956, 72–73 [Saks.: *Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte*]) hetkeä, jolloin historiallisen muutoksen *an sich* puntarointi valtaa mielen: "Jonkin muinaisen valtakunnan rauniot johtavat meidät suoraan kontemploimaan muutoksen ajatusta sen negatiivisessa aspektissa. Kukapa matkaa Karthagon, Palmyran, Persepoliin tai Rooman raunioiden keskellä ei olisi herännyt ajattelemaan kuningaskuntien ja ihmiselämän ohimenevää olemusta [...]" Hegelille nämä rauniot eivät kuitenkaan merkinneet ensisijaisesti symbolia kaiken katoavaisuudesta vaan siitä, kuinka itsensä kanssa kamppaileva ja tämän kamppailun kautta edistynyt historia, Hegelin käsittein *Henki*, kokoaa aina nykyisyytensä menneisyyden tarjoamista rakennuspalikoista – jättäen osan palikoista taakseen ja luoden uudesta järjestyksestä taas edelleen tulevaisuuden järjestelmien rakennuspalikoiden hautomon (Hegel 1956, Manninen 1987, Wilkins 1974, Wilenius 1967, 75–91, Plant 1997). Hegelin kehittelemän ja Marxin omaksuman yhteiskunnallisen muutoksen totaliteetin käsittämisen pohja on selvästi nähtävissä edellä selostetussa Ollmanin "dialektiikan tanssissa". Historiallisen kehityksen mekanismien jäljittäminen ja historiallisten käänteiden järjestyminen prosessuaalisiin kehyksiin myös tietyllä tapaa aina edustavat syviä analogioita jäljittävää toimintaa – mikäli menneisyydestä siis yritetään löytää minkäänlaista säännönmukaisuutta.

2.2 Ilmentymisen ja erilaistumisen periaatteet

Dialektinen logiikka paljastaa syy-seuraus-logiikan heikkoudet valtiotieteissä (Ball 1978), jotka voidaan käsittää historiatieteiden rinnakkaistieteiksi – käsitteleväthän ne historiallista ainesta, kukin omasta tutkimuksellisesta näkökulmastaan (Saari 2006, 33 [Renvall 1965/1983]).

Dialektiikka eroaa materialismin metodista, eli materiaalien tapahtumien kausaalisesta analyysistä, sekä idealismista, joka perustuu abstrahoitujen konseptien loogiseen analyysiin. Edellä mainitut mielen ja materian maailmoihin jaetut ontologiset ja epistemologiset lähestymiskulmat pohjautuvat todellisuudesta tehtyihin abstraktioihin, joita analysoidaan formaalin logiikan eväin. Dialektinen traditio taas ottaa kriittisen katsantokannan, jonka Ball esittää jakautuvan kahteen periaatteeseen: *ilmentymisen periaatteeseen* ("Principle of Expression") ja *erilaistumisen periaatteeseen* ("Principle of Differentiation"). Metodi kieltää sekä formalismin että determinismin, ja pitää lähtökohtanaan, että sekä materiaallinen että ideaalinen ovat yhtä lailla kokonaisuuden koostavia ilmentymiä. Dialektinen tutkimus ei aloita abstraktien teoreettisten olentojen suhteuttamisesta keskenään, vaan lähtöpisteenä on käsitys todellisuudesta, joka koostuu keskinäissuhteiden prosesseista (Ball 1978, 786–789.) Todellisuuden osasten luokitteluun perustuvat tieteenteon metodit voivat johtaa harhaan, sillä

tutkimuskohde ja tutkimustraditio ovat jatkuvassa muutoksessa. Ball toteaaakin, että kategorisen logiikan määrittämien luokittelevien metodien tulisi väistyä todennäköisyyksien logiikkaan perustuvien prosessuaalisten metodien tieltä (mt., 788). Valtiotieteisiin sovelletun dialektisen metodin voi ajatella nousevan vastauksena Ollmanin kuvaamalle Tyyris Tyllerö -ongelmalle, johon kypsäksi kasvanut aristotelisen logiikan perinne on myös humanistiset (siis myös valtio-) tieteet saattanut. Ball esittää voimakkaan yhteenvedon: ”Dialektinen kritiikki tekee selväksi, että aristotelinen logiikka on tietyn yhteiskunnallisen rakenteen ilmentymä [...]. Tämä asenne pidätteli tieteentekoa tuhansia vuosia ja jatkaa tänäkin päivänä valtiotieteiden rampauttamista.” (mt., 795). Ball viittaa kritiikillään absoluuttien, muuttumattomien kategorioiden ja todellisuudesta lohkottujen jäykkien abstraktioiden taipumukseen tuottaa vinoutunutta ja vaillinaista ymmärrystä maailmassa, jonka prosessuaalinen olemus on ennen muuta *homeoreettinen* (”tasaisesti virtaava”), ei homeostaattinen (mt.). Dialektisen näkemyksen voikin nähdä alkavan siitä, että homeostaattista – systeemiteoriassa *itsesääteläväksi* tilaksi käsitettyä – tasapainotilaa pidetään erikoistilanteena, joka vaatii selitystä (Levins 2008, 40).

Edellä jo kertaalleen mainittu Ballin esittelemä, Hegelin ja Leibnizin teorioista johdettu *ilmentymisen periaate*, on hyödyllinen ja armollinen konsepti hälle, joka on tuskailut ajatusta yhteiskunnallisten muutosten tutkimuksen ylitsepääsemättömästä epätarkkuudesta, joka kumpuaa pitävien kausaalisten analyysien tekemisen vaikeudesta, kun tarkastelun kohteena on jotain niin monimutkaista kuin (psyko-fyysis-)sosiaaliset suurten joukkojen prosessit. Ball antaa esimerkin: ”On eri asia nähdä talousjärjestelmä loogisena premissinä tai deterministisenä syynä uskonnolliselle dogmille, poliittiselle rakenteelle ja taidemuodoille kuin yrittää esittää, millä tavoin jälkimmäiset voidaan käsittää edeltävän dialektisina *ilmentyminä*.” (1978, 789).

Dialektisen ilmentymän termi antaa vähintäänkin itsevarmuutta eri historiallisia kehityskulkuja käsittelevien rohkeiden hypoteesien tekemiseen, joita aristotelisen tiedetradition jäykkyys ei kannusta tekemään – *verifikaation ihanne* (ks. Gadamer 2004) pitää ajattelijan ruodussa. Verifikaation eli varmistettavuuden ihanteen seuraaminen onkin luonnontieteille hyvin tärkeää, mutta hengentieteitä (humanistisia tieteitä) ei ole edullista kahlita pakkopaitaan, joka rajoittaa jopa uhkaavan kompleksisten tapahtumaryppäiden tutkimisen ihanteeseen, joka pystytään kohtuullisesti vain osin täyttämään (ks. mt.). Hegel, korkealentoisella tyyllillään, kannusti nousemaan tietokyvyn vaillinaisuuksista johtuvan erehtymisen pelon yläpuolelle kohti *tietämisen rohkeutta* (Manninen 1987, 218–220): ”[...] se, mikä nimittää itseään erehdyksen peloksi, on tunnistettavissa pikemminkin totuuden peloksi.” (Hegel 1970, 68). Hegel viittasi tällä oman idealistisen järjestelmänsä päätepisteen, kokonaisuuden totaliteetin *absoluuttisen Hengen*, ymmärtämiseen vaadittavan ajattelutavan ja -asenteen tärkeyteen. Runollinen lausahdus on

helppo yhdistää Ballin kuvaaman dialektisen ilmentymisen oivaltamiseen tarvittavaan ajatustapaan, joka edellyttää raakojen kausaliteettien jahtaamisesta pidättäytymistä.

Toinen Ballin esittelemä periaate, *erilaistumisen periaate*, taas toteaa, että jokainen sosiaalisten järjestelmien uusi, edeltävistä kehitysvaiheista noussut muoto toimii omien organisaationsa rakentumisesta ja toimintadynamiikasta juontuvien periaatteidensa mukaisesti. Tästä seuraa, että myös tutkimusmenetelmiä ja -oletuksia on jatkuvasti muutettava, siis pidettävä ajan tasalla. (Ball 1978, 792.)

2.3 Yhteenveto metodista

Edellä esitetty taustoitus toimii yleisluontoisena katsauksena dialektiseen vaihtoehtoon valtiotieteissä, sen metodiin ja käsitteistöön. Se myös ohjaa ajattelua siihen pohjavirtaan, joka kuljettaa tutkielman argumentaatiota, ja esittelee käsitteellisiä työkaluja, joiden avulla luodaan vaihtoehtoinen näkökulma sosialidemokraattisen suhdanteen heikentymisen ja väistymisen prosessuaaliseen tarkasteluun. Tätä dynaamista näkökulmaa on mahdollista soveltaa tapauskohtaisesti myös muiden poliittisten ja puoluepoliittisten kehityskulkujen käsitteellistämiseen.

3. Institutionalisoitumisen kolme dialektista loukkua

Ennen siirtymistä sosialidemokratian ja hyvinvointivaltion historian käsittelyyn esittelen kolme eri dialektisen metodin näkökulmasta luonnosteltua *loukkua*, jotka auttavat hahmottamaan aktiivisen ja onnistuneen sosialidemokraattisen politiikan dialektisia ilmentymiä, jotka tuottavat ongelmia kyseisen politiikan tulevaisuuden kestävyydelle ja kysynnälle. Näiden loukkujen olemukseen liittyvät läheisesti *tarkoittamattomat seuraukset*, joita jonkin alun perin idean muodossa olevan tavoitteen tai hankkeen aktualisoituminen elinpiirissä tuottaa. Ilmiön taustalla on epäsuhta inhimillisen ennakkointikyvyn ja todellisuuden kakofonisen episteemisen luonteen välillä: yhteiskunnallisen muutoksen materiaalis-idealistisen dynamiikan prosessuaalinen monimutkaisuus valaa poliittiselle toiminnalle perustan, jolta on liki mahdotonta tähtyä kokonaisuuteen vaikuttavan päätöksenteon kauaskantoisia hedelmiä. Hahmottelen *Faustin loukun*, *yllellisyysloukkujen* ja *herran loukun* pääpiirteet. Osiossa loukkuja ei käsitellä sosialidemokratian tai muunkaan reaalisen poliittisen instituution yhteydessä vaan yleisellä tasolla. Lukijan on toki suotavaa pohtia, millaisiin tosimaailman yhteyksiin niitä voisi tuoda, sillä näin dialektisen metodin syviä analogioita löytävä potentiaali tulee käyttöön.

Kolme käsitteellistä loukkua kuvaavat poliittisen organisaation, yleisesti puolueen, vakiintumista ja ”laitostumista”, *institutionalisoitumista*, sen eri kehitysvaiheissa. Institutionalisoituminen samastetaan ”poliittisen tilan” valtaamiseen, johon kuuluu erilaisia elinpiiriin levittäytymisen elementtejä. Loukut kietoutuvat toisiinsa tavalla, joka tekee hankalaksi tai mahdottomaksi sanoa, mihin astuttiin ensin tai mikä niistä on minkäkin edellytys tai seuraus. Ongelma on sukua marxilaisessa dialektisessa perinteessä esiintyvälle keskustelulle prosessuaalisesta kausaliteetista, myös niin kutsutusta ”viimeisen käden” ongelmasta, jossa ei olla päästy puusta pitkälle pohdittaessa, missä järjestyksessä yhteiskunnan ideologinen päällysrakenne ja materiaallinen perusta tuottavat toisensa (ks. esim. Oittinen 2018, 95–97; Manninen 1987, 25–28). Tutkielma ei ole oikea foorumi kysymyksen syvemmälle pohtimiselle, joten esitelmällisistä syistä loukkujen voidaan ajatella napsahtavan Karl Polanyin (2016) hahmotteleman *kaksoisliikkeen*² prosessuaalista monimutkaisuutta oikovaa logiikkaa noudattaen: ne kulkevat jännitteisesti käsi kädessä. Kaksoisliikkeen logiikasta poiketen loukut eivät kuitenkaan vastusta toisiaan samalla tapaa kuin Polanyin hahmottelemassa kapitalismin ja interventionistisen talouspolitiikan rinnakkainen kehitys, vaan loukuilla on ennemminkin yhteinen suunta. Yhteen linkittyneet loukut on syytä käsitteellisesti erottaa toisistaan ei pelkästään selkeyttämisen vaan myös niiden alullepanevien ja toiminnollisten vivahteiden erottelemiseksi.

3.1 Faustin loukku

Faustin loukku saa nimensä saksalaisesta legendasta, jossa paikoillaan polkevaan elämäänsä kyllästynyt tohtori Faust myy sielunsa pahalaiselle saadakseen kaupassa itselleen yliluonnolliset kyvyt maallisen menestyksen tavoitteluun. Eräässä tunnetuimmassa legendan versiossa Faust kokee tekemästään pirullisesta sopimuksesta huolimatta Jumalan edessä pelastuksen, jonka yksi merkittävä syy on hänen päättymätön kamppailunsa suurten tavoitteidensa eteen (ks. von Goethe 1987). Faustin tarusta on esimerkiksi maalattu länsimaisen kulttuurin ihmistä kuvaava ikuisesti taivaisiin kurkottava arkkityyppi (Spengler 1963), sen on kuvattu heijastavan modernisoituvassa maailmassa elävien kokemusta (Oittinen 2018, 29) ja sen pohjalta on puhuttu vaikkapa ”keskiluokkaisesta vaurauden rajattoman, *faustilaisen* [kursiivi -JS] toteutumisen ihanteesta” (Eagleton 1997, 31). *Faustisen* käsite kantaa luonteenomaisia attribuutteja kuten kyltymättömyys, himo, menestyksekkyyys, kamppailu ja periksiantamattomuus.

Faustin loukku käynnistää institutionalisoitumisen ja ylläpitää sitä sen eri kehitysvaiheissa. Loukun moottorina on ihmisten intohimo parantaa elämiään ja olemisensa piiriä. Marx kutsui tätä ”lajiolemukseksi” (*Gattungswesen*), joka on ihmisille yhteinen

aineellinen luonne, jota ilmentää alituinen muutoksen ja kehityksen toimeenpano mahdollisuuksiemme ja olosuhteidemme perustalta (Eagleton 1997, 23–24). Edustuksellisen demokratian järjestelmässä poliittinen yhteenliittymä on tätä lajiolemustaan seuraavien yksilöiden kollektiivi, jossa muutostahto on kanavoitu järjestelmän toimintalogiikkaan soveltuvaan muotoon. Esimerkiksi puolue yrittää toteuttaa muutosta, *negaation negatiota*, jatkuvan dialektisen laatu–määrä–laatu-liikkeen kautta: elinpiirin laadullinen kritiikki pyritään kääntämään määrälliseksi demokraattiseksi kannatukseksi, joka mahdollistaa hallintokoneiston avuin toteutettavan elinpiirin laadullisen muutoksen. Tätä kolmivaiheista prosessia toteuttava rakenne on yhtä kuin puolueen poliittinen identiteetti ideaaleineen ja käytäntöineen, joita ylläpitää ja uusintaa yksilöllisten tavoitteidensa yhteen saattamien ihmisten sosiaalinen kollektiivi. Faustin loukun virittää sekä elinympäristön muutos, joka herättää ihmisissä tarpeen muovata sitä mieleisekseen, että ihmisluonnon (etenkin modernin sellaisen) olemuksellinen vietti samanaikaisesti purkaa vanhaa ja rakentaa uutta sukupolvesta toiseen.

Varsinaisen kielteisiä konnotaatioita omaavan *loukun* Faustin loukusta tekee se, että poliittinen yhteenliittymä voi onnistua tietoisissa pyrkimyksissään – kyseistä politiikkaa koskevan materiaalisideaalisen todellisuuden negaation negaatioissa – niin hyvin, että se alkaa nakertaa pohjaa omalta kysynnältään poliittisella kentällä. Yhteenliittymän toteuttama laatu–määrä–laatu-dialektiikka voi lopulta tuottaa elinpiirin, laadullisen perustan, joka ei enää kasvata tai ylläpidä määrällisen muutosvoiman, poliittisen kannatuksen, emergenssiä eli esiintuloa. Poliittinen yhteenliittymä ei siis enää voi ajaa alkuperäisiä tavoitteitaan, sillä ne ovat jo toteutuneet. Tunnettuutta, historiaa ja kannatusta kerännyt yhteenliittymä on ajautunut tilanteeseen, jossa säilyttääkseen demokraattiseen mandaattiin perustuvan olemassaolonsa sen täytyy joko keskittyä varmistamaan muutostensa säilyvyys ja/tai muuttaa poliittista ideologiaansa (tavoitteellista rakennettaan) tai elinpiiriä, jossa toimii – Faust ei koskaan tyydy saavuttamaansa. Puolueen tai organisaatioon vanhat toimijat jäänevät tyytyväisemmäksi toiminnan tuloksiin, mutta siihen virtaava ”tuore aines” on innokas toteuttamaan omia, uusia hankkeitaan (esim. poliittisten puolueiden nuorisojärjestöjen tärkeydestä puolueille ks. Hooghe, Stolle & Stouthuysen 2004). Demokraattisen puoluepolitiikan faustisen olemuksen uskottavaksi kiistämiseksi tulisi osoittaa esimerkkejä puolueista, jotka ovat vapaaehtoisesti lopettaneet toimintansa saavutettuaan alkuperäiset tavoitteensa.

Ironista on, että Faustin loukun välttäminen vaikuttaisi vaativan puolueelta sen epäonnistumista hankkeissaan. Karkeasti voisi ajatella, että mitä enemmän kannatusta poliittinen puolue saavuttaa, sitä vaikuttavampia muutoksia se kykenee tekemään elinpiiriinsä ja sitä varmemmin se ajautuu faustiseen putkeen, jossa myös huomispäivän ”voitot” on tavalla tai

toisella varmistettava. Institutionalisoituvan puolueen henkilömäärältään ja organisaatorakenteeltaan kasvava sekä laajemmalle elinpiiriinsä levittäytyvä ja ”juutuva” olemus luo puolueen ja sen toimintaa toteuttavien ihmisten koostamaan toimijaverkkoon henkisiä ja materiaalisia sidonnaisuuksia, joiden puolustaminen muodostaa yhteisen intressin (toimijaverkoista ks. Law 2007).

Faustin loukku: 1) on tavoitteellisten yksilöiden kollektiivisen tahdonilmaisun seuraus, 2) käynnistää institutionalisointiprosessin, 3) toimijaverkon käyttövoimana ylläpitää kollektiivisen tahdonilmauksen organisaatiota ja 4) muokkaa ja uusintaa kollektiivin tavoitteita edellisten toteututtua.

3.2 Ylellisyysloukku

Ylellisyysloukun käsitteen tiettävästi lanseerasi historioitsija Yuval Noah Harari (2011, 95–108). Harari kuvaa teoksessaan *Sapiens. Ihmisen lyhyt historia* kuinka jotakuinkin 10 000 eaa. tapahtunut (aktiivisen ajautumisen myötä aktualisoitunut) agraarinen vallankumous tuotti ihmisille kokonaisvaltaisen elämäntavan mullistuksen, jonka seuraukset eivät monella tapaa olleet myönteisiä. Nykyisen Lähi-Idän alueella viljapellojen ympärille kehittynyt maatalouselämä kasvatti yhteisöjen kokoa, kun liikkuvasta metsästäjä-keräilijä-elämäntavasta luopuminen mahdollisti jälkikasvun synnyttämisen lyhemmin väliajoin; lapsikuolleisuus kasvoi, taudit jylläsivät tiiviissä yhteisöissä; kasvavat yhteisöt pakottivat suurempien pellojen käyttöönottoon ja runsaaseen, kuluttavaan työntekoon; ja kaiken kukkuraksi ruokavaliokin yksipuolistui aiheuttaen erilaisia puutostiloja. Harari eksplisiittisesti nimittää maanviljelyksen vallankumousta *loukuksi*. Maanviljelyn vallankumouksen tuottamat muutokset ihmis yhteisöjen elämään tapahtuivat ihmisen pitkään evoluutiohistoriaan nähden hyvin nopeasti, mutta sen verran hitaasti, ettei ymmärretty, kuinka kokonaisvaltaiselle muutokselle ihmisen koko elämänmuotoa oltiin altistamassa. ”Jokainen ’parannusten’ sarja lisäsi paradoksaalisesti uuden myllynkiven maanviljelijöiden kaulaan, vaikka tarkoitus oli tietenkin tehdä heidän elämästään helpompaa”, Harari kuvaa sukupolvi sukupolvelta tapahtunutta kehitystä. Näistä huomioista historioitsija muotoilee ”yhdeksi historian rautaiseksi laiksi” kutsumansa ajatuksen: ylellisyyksistä tulee helposti välttämättömyyksiä ja ne tuovat tullessaan uusia velvollisuuksia. Ihmiset eivät nimittäin ole pystyneet hahmottamaan tavoitteellisten tekemisiensä kaikkia seurauksia. ”Pyrkiessään tekemään elämästään helpompaa ihmiskunta laski liikkeelle mahtavia muutosvoimia”, Harari yhteenvetää opetuksensa. (Harari 2011, 95–108.)

Hararin kuvauksen perusteella voisi päätellä, että ylellisyysloukut ovat pääasiallisesti materiaaliin olosuhteisiin liittyviä, tulevaa kehitystä määrittäviä elinpiirin muokkauksia.

Ihmisen tavoitteellisen toiminnan luoma maailmanhistoria ei tässä hararilaisessa mielessä olennaisesti paljoa muuta olekaan kuin ylellisyysloukusta toiseen astelemista. Maanviljelyn vallankumouksen esimerkistä voimme hyvin hahmottaa, kuinka reaktionäärinen paluu edeltävään olon ja elon järjestykseen – jos sellaista edes osataan enää kuvitella – käy epärealistiseksi siinä mielessä, että taka-askelel vaatisi yhteisöltä melkoisia uhrauksia: metsästäjä-keräilijä-elämäntapaan palaaminen olisi tarkoittanut luopumista muun muassa vakiintuneesta ravinnonlähteestä ja yhteisömuodosta (mt.).

Ylellisyysloukun käsite on helppo tuoda politiikan ja puoluepolitiikan kontekstiin, jossa sama *Homo sapiens sapiens* toimii sama vanha sumuverho silmillään eikä kykene luotettavasti tähyämään kovin kauas tulevaisuuteen. Siinä missä historian hämärään jääneet yhteisöt ovat oletettavasti toimineet enemmän tietynlaisen yhteisöllistä yksimielisyyttä tavoitelleen koheesion kautta (”yksimielisyyden rituaaleista” ks. esim. Rosanvallon 2008, 36–41), nykylänsimaiden edustuksellinen demokratia perustuu kilpailevien intressien ja hankkeiden kamppailulle. Pluralistisempi lähtökohta ei kuitenkaan poista poliittisen sfäärin potentiaalia myös laajojen, holististen ylellisyysloukkujen synnyttämiseen ympäröivään elinpiiriinsä. Siinä missä yksittäiset puolueet institutionalisoituessaan luonevat muokkaamaansa elinpiiriin loukkuja, joista ainakaan heidän vakiintunut kannattajakuntansa ei halua luopua ja jotka loukuttavat puolueen itsensä tiettyyn politiikkaan (ks. faustiset toimijaverkot, s. 11–12), voivat laajempaa kannatusta saavuttavat poliittiset suhdanteet muokata elinpiiriään niin laajalti ja perusteellisesti, että muutokset alkavat määrittää kaikkien poliittisten yhteenliittymien toimintaa.

Ylellisyysloukut ovat tiiviisti yhteydessä edellä käsiteltyyn Faustin loukkuun ja näillä kahdella on yhteisiä piirteitä. Yksikössä ilmaistuna ylellisyysloukulla ei olekaan kuin vivahde-eroja Faustin loukkuun, sillä niiden kummankin käsitteellinen aines lepää ihmisen lajityypillisessä, tavoitteellisessa elinpiiriä muokkaavassa olemuksessa – käyttövoimanaan vaikkapa nietzscheläinen tahto valtaan. Monikossa käsiteltynä ylellisyysloukut saavat aineellisemmän merkityksen: ne merkitsevät ikään kuin välietappeja kehityksessä, jossa suunta on vain ja ainoastaan eteenpäin. Jos Faustin loukku symboloi poliittisen yhteenliittymän imeytymistä kollektiivisen tahdonilmaisun ”putkeen”, ylellisyysloukut tekevät tästä putkesta päätyä kohti levenevän, mikä estää itseään uusivan – ajallisesti ja paikallisesti paisuttavan – rakenteen palaamista takaisin ilman koko putken saneerausta. Edustuksellisen demokratian luonteeseen liittyvä puolueiden harjoittama kannattajakuntansa ja intressiryhmiensä välittömän edun ajaminen on ylellisyysloukkuja virittävä mekanismi. Mekanismissa puolueorganisaation lupaukset ja sen toiminnan mandatoivien yksilöiden ja yhteisöjen vaatimukset asettuvat transaktiiviseen jännitteeseen, joka lyö leimansa molempien osapuolten toimintaan. Tätä

vastavuoroista toimintalogiikkaa voi ajatella toimijaverkkoteoriaa seuraten puolueen pyrkimyksiksi hahmottaa elinpiiristään potentiaalinen kannattajakuntansa ja tulkita (muokata) sen intressejä ”puhemiehen” asemansa vahvistamiseksi (vrt. Åkerman 2006, 38).

”Hararilainen maailmanhistoria”, ainakin modernin ajan edustuksellisen demokratian kentällä, on kuitenkin osoittanut, että tämä intressinmuotoilun prosessi tuottaa etupäässä lyhyen aikajänteen hankkeita, joiden pitkän tähtäimen seurauksia ei käytännöllisesti katsoen voida tietää eikä niistä, inhorealistisesti katsoen, olla välttämättä edes kiinnostuneita. Ylellisyysloukuilla on ”välietappimaisen” olemuksensa vuoksi sekä lyhyt- että hyvin pitkäaikainen vaikutus – sekä puolueorganisaatiolle ja sen kannattajakunnalle että elinpiirille laajemminkin³. Ylellisyysloukut ovat aineellisia rakennelmia, jotka luodaan puolueiden sinänsä onnistuneiden poliittisten hankkeiden tuloksina ja jotka voivat myös tuottaa takaisinkytkentöjä, jotka pahimmillaan vaikuttavat puolueen olemassaolon edellytyksiin kumoavasti, negatoiden.

Ylellisyysloukut: 1) määrittävät institutionalisoitumisprosessin muotoa ja jatkuvuutta, 2) vuorovaikutteisesti muokkaavat tahdonilmauksen organisaatiota ja tulkitsevat sen intressejä uudestaan, 3) ottavat ilmiänsä saavutettuina tavoitteina, joista ei haluta tai voida luopua.

3.3 Herran loukku

Kolmas esiteltävä loukku lainaa nimensä Hegelin kehittelemästä niin kutsutusta herran ja rengin dialektiikasta. Herran eli valtaapitävän ja rengin eli hallittavan suhde on alati muuttuva, sillä renki saavuttaa alistetussa asemassaan viekkautta, joka tuo hänelle tietyillä alueilla etulyönnin herran yli. Herra käy sokeaksi omalle kapealle kokemusmaailmalleen, johon on ajautunut määritellesään elämisen ja käyttäytymisen normeja sekä joutuessaan vakuuttamaan ympärilleen eri asemassa olevien etujen yhteisyyttä. Rengin oveluus taas kehittyy tarpeesta havainnoida herran toimintatapoja, mukautua ja soveltaa tietojaan oman asemansa parantamiseksi. Samalla, keskittyessään valtaapitävän tarkkailuun ja hänen valtansa alla luovimiseen, hallittava renki kuitenkin saattaa jäädä vaille realistista omakuvaa, mikä estää häntä saavuttamasta kattavaa kuvaa ”omista kyvyistään, tarpeistaan ja mahdollisuuksistaan”. (Manninen 1987, 294–296.) Siinä missä herran katse väsyä ja lasittuu, rengin on säilytettävä silmäkulmassaan pilke, joka voi auttaa hänet nousemaan aikanaan herraksi herran paikalle.

Hegelin herran ja rengin dialektiikkaan liittyy *tunnustuksen* käsite, jolla taas on keskeinen rooli *itsetajunnan* rakentumisessa. Yksilön itsetajunta ”pyrkii saattamaan maailman tarpeidensa mukaiseksi” ja näin ollen iskeytyy vasten toisten yksilöiden itsetajuntoja, joiden olemassaolo on itsetajunnalle välttämätöntä: oma itsevarmuus saavutetaan kieltämällä ja kumoamalla muiden

tahtoja. (Manninen 1987, 303.) Ajatus on sukua käsitykselle tajunnan kehittymisestä suhteessa muihin tajuntoihin ja elinympäristöön.

Manninen (1987) tiivistää Hegelin (1970, 139–154) rönkyilevää ajatusta seuraavasti. Valtakamppailun asiayhteyteen vietyä yksilön itsetajunnan olemassaolo *itselleen* on mahdollista vain sen kautta, että *muut*, nimenomaisesti riippumattomat ja itsenäiset itsetajunnat *tunnustavat* sen sellaiseksi. Herran ja rengin suhteessa itse tunnustaminen käy ongelmalliseksi, sillä vaikka renki tunnustaa herran herraksi, ei hallitsija saavuta lopullista tyydytystä hallittavalta saamastaan tunnustuksesta, sillä hän ei itse tunnusta hallittavaa riippumattomaksi, saati sitten itsenäiseksi. Herra tavoittelee tunnustusta, mutta hän ei voi saavuttaa sitä toista, renkiä, alistamalla. Jännite kääntyy paradoksaalisesti niin, että rengin sisäänpäin pakotettu tietoisuus puristuu todelliseksi itsenäisyydeksi. Herran oleminen on tuhoavaa tarpeentyydytystä, jonka rengin oleminen mahdollistaa muovaamalla maailmaa työnsä avulla. Hegelin mukaan renki saavuttaakin itsensä ja itsenäisyytensä työn kautta, ja herran osaksi jää tyydyttämätön tunnustuksen jahtaaminen. (Manninen 1987, 304–305.)

1900-luvun vaikutusvaltainen Hegelin tulkitsija Alexandre Kojève uskoi, että herran ja rengin (Kojèveille ”orjan”) dialektiikkaa voidaan hyödyntää tulkintamallina koko ihmiskunnan kehittymisen suhteen, maailmanhistoriallisena taisteluna tunnustuksesta (mt.; Omaheimo 2007, 11). Kojève (2012) väitti ihmisen saavuttavan ”todellisen autonomian, aidon vapautensa” vasta toisen palveluksessa tehdyn orjallisen pakkotyön kautta (33). Ranskalais-venäläinen poliittinen filosofi kuvasi maailmassa vallitsevan herran olevan myös maailmaan sidottu: kun tunnustuksen tyydytys käy mahdottomaksi saavuttaa, voi hän ylittää maailman vain kuolemassa. Renki (orja) taas – ja ainoastaan hän – kykenee ylittämään hänelle annetun maailman, herran maailman, muuttamalla sitä ja samalla itseään: ”*Näin ollen kaikki palveleva työ ei lopulta toteutakaan Herran vaan Orjan tahtoa – aluksi tahto on tiedostamatonta – ja Orja onnistuu – lopulta – siinä, missä Herra – väistämättä – epäonnistuu*” (35). (Kojève 2012, 31–35.)

Hegelin herran ja rengin dialektiikka Kojèven tarjoamalla särmällä maalaa tässä luonnostellun *herran loukun* konseptuaalisen taustan. Huomioon on otettava vielä lieventävä haara, jonka Kojève (2007) esitti tähän dialektiikkaan: ”[...] on olemassa vielä poliittisen ”johtajan” ilmiö, jota Hegel ei käsittele kirjoituksessaan: yhden herran ylemmyys (= auktoriteetti) voidaan tunnustaa ilman, että tunnustajista tulee orjia.” (40). Lisäys asettaa armottoman dialektiikan sopivaan mittasuhteeseen sinänsä, että se luo kuvan pehmeämmästä, liberaalisesta edustuksellisesta demokratiasta, jossa vaalivoittajat eivät suinkaan astu diktaattorin asemaan vaan hallituskoalitioita muodostaviin, verrattain sovitteleviin asemiin.

Poliittiseen kontekstiin vietyä herran loukku tarkoittaa sellaista menestyneen ja vakiintuneen tahon, esimerkiksi poliittisen puolueen, tilannetta, jossa pitkällisen työn ja ponnistelujen jälkeen saavutettu vakiintunut valta-asema asettuu ”käymistilaan”. Muun muassa vallan makuun pääseminen, institutionalisoituva tai jo hyvin vankka asema puoluekentällä, kasvava ja levittäytyvä organisaatio, kannattajakunnan vakiintuminen, ihmisten kasvava sosiaalinen ja taloudellinen sitoutuminen puolueen toimintaan sekä jo saavutettujen poliittisten tavoitteiden ylläpitäminen ja puolustaminen asemoivat puolueen niin, että se alkaa toistaa monia Hegelin kuvaaman herran ominaisuuksia. Institutionalisoitunut puolue, samoin kuin herra, joutuu asettumaan puolustuskannalle, jossa se on altis renkien ”vastaiskuille” eli kannatuksensa menettämiselle nouseville poliittisille voimille. Ajatusta voi helposti soveltaa myös hallituksen ja opposition dialektiseen suhteeseen, jolla on tapana toimia vaaleissa hallituksen häviöksi ja opposition voitoksi⁴.

Menestyksestä politiikkaa tehden valmistettujen ylellisyysloukkujen muovaamassa Faustin loukussa toki pyristellään samaan aikaan, ja puolueen onkin päivitettävä ideologista ja tavoitteellista olemustaan siltä osin kuin se on mahdollista tilanteessa, jossa historiallista taakkaa alkuperäisten, jo saavutettujen tavoitteiden (ylellisyysloukut) ja käyttövoimana toimineen aatteen puolesta on paljon – ja aina vaan lisää. Käsitteenä herran loukku auttaa ymmärtämään, millainen haaste puolueelle on pitää tasapainoisesti otteessaan niin mennyt, nykyinen kuin tuleva; kuinka paljon puolueen olemusta voidaan elinpiirin muuttuneiden tarpeiden puitteissa muokata niin, että puolue kykenee uudistumaan ja uusintamaan kannatustaan sekä samaan aikaan välttää kumoamasta aiempia saavutuksiaan, jotka ovat sen identiteetin tärkeitä rakennuspaloja. Herran loukku merkitsee puolueen institutionalisoitumisen viimeistelevää kumulatiivista intressirypästä, joka alkaa kuluttaa puolueen elinvoimaa, joka on virrannut valtoimenaan sen nuoruusaikojen kasvun, vakiintumiseen pyrkimisen ja ”rengin oveluuden” sävyttämän nousutaipaleen ajan. Loukku myös alkaa imeä kuiviin niitä ”rengin etuja” (elintärkeä tarve juonikkuudelle, populismin eri muodot ym.), joita puolueella on ollut sitä ennen hallitseviin vahvoihin puolueisiin nähden ollut. Puolueesta tulee herra, jollaista vastaan se on itse aiemmin kamppaillut.

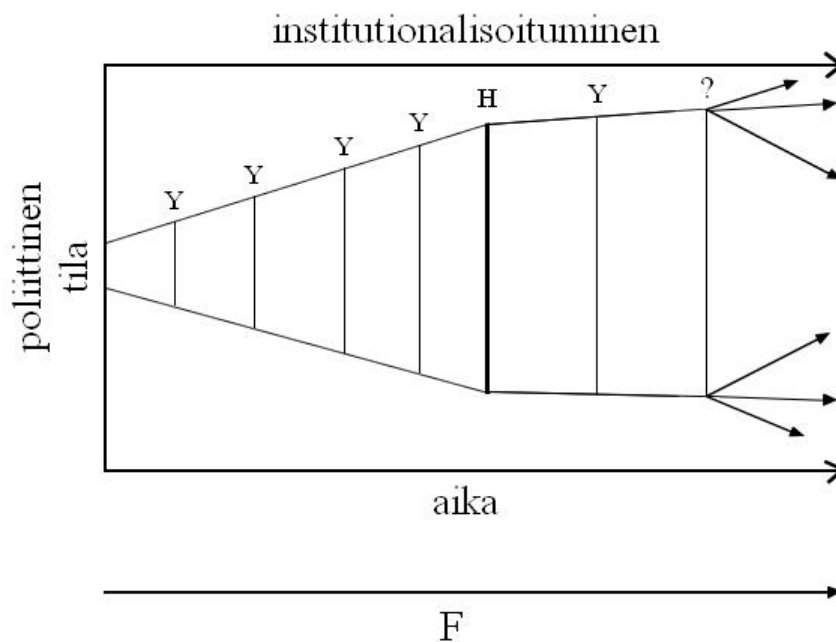
Herran loukkuun ajautuminen: 1) viimeistelee institutionalisointiprosessin, 2) asettaa poliittisen organisaation puolustuskannalle ja vie siltä ketteryyttä, 3) altistaa nosteessa olevien poliittisten voimien hyökkäyksille.

3.4 Yhteenveto loukuista

Loukut määrittävät, muovaavat ja ohjaavat poliittisen voiman vakiintumista eli institutionalisointia elinpiirissä, jonka muutokseen poliittinen voima vaikuttaa myös omalla

toiminnallaan ja aina suhteessa muihin poliittisiin voimiin järjestelmän sisä- ja myös ulkopuolelta. Yksinkertaistetusti voidaan sanoa, että Faustin loukku käynnistää, moottoroi ja siten mahdollistaa institutionalisoitumisen ja poliittisen tilan haltuunoton, ylellisyysloukut syventävät institutionalisoitumista sekä muokkaavat ja ohjaavat sen tulevaisuuden suuntaa, ja herran loukku viimeistelee vakiintumisen poliittisessa tilassa sekä merkitsee nousevana voimana nautittujen etujen menettämistä. Dialektisessa, kulloistakin elinpiirin todellisuutta alati kumoavassa prosessissa ovat läsnä aiemmin esitellyt (s. 8–10) *ilmentymisen periaate* ja *erilaistumisen periaate*. Ilmentymisen periaate olettaa institutionalisoitumisen myöhempien vaiheiden, myös organisaatiolle itselleen kielteisten sellaisten, olevan aiempien vaiheiden onnistumisten dialektisia ilmentymiä. Erilaistumisen periaate esiintyy käsityksessä jokaisesta kehitysvaiheesta omien, tietystikin edellisten kehitysvaiheiden muokkaamien, toimintaperiaatteidensa mukaan toimivista kokoonpanoista.

Kuvaaja 1:

F = Faustin loukku, Y = ylellisyysloukku, H = herran loukku

Kuvaaja 1 visualisoi kolmen loukun logiikkaa menestystä niittävän poliittisen yhteenliittymän institutionalisoitumisessa. Kuvaaja ei pyri toimimaan tarkkana mallinnuksena institutionalisoitumisprosessin spatiotemporaalisista mittasuhteista, vaan sen tehtävänä toimia

ajattelun työkaluna saattaen prosessiin liittyvien loukkujen ominaisuudet ja esiintymisvaiheet käsitteellisesti ymmärrettävämpään muotoon.

Kuvaajassa vaaka-akseli osoittaa kuluvaa aikaa ja pystyakseli ”poliittista tilaa”, jota poliittinen organisaatio pyrkii valloittamaan. Tässä käytettyyn poliittisen tilan abstraktioon kuuluu asioita kuten tunnettuus, maine, suosio, vakiintunut kannattajakunta, vakiintuneet intressiryhmät, omaisuus, jne. – kaikki, mikä juurruttaa poliittisen voiman elinpiirinsä aineellisesti ja ideaalisesti. Vaaka-akselilla kulkee myös institutionalisoitumisen aste, joka enenee sitä mukaa kun organisaatio kasvattaa poliittista tilaansa. Institutionalisoitumista, eli poliittisen tilan kasvua ajassa, aksentoivat ylellisyysloukut (Y), jotka kuvaavat poliittisen tilan valtaamiseen tarvittavia elinpiiriä muuttavia edistysaskelia (kannattajakunnan toiveiden toteuttaminen), joiden tuottamat muutokset vaikuttavat tulevaa institutionalisoitumista ohjaavasti, polkuriippuvuuden⁵ ajatusta noudatellen. Herran loukku (H) taas kuvaa institutionalisoitumisen vaihetta, jossa nousevan poliittisen voiman ”noste” alkaa olla ammennettu tyhjiin, ”renkiyden” ominaisuudet väistyvät ”herruuden” ominaisuuksien tieltä ja organisaatio asettuu puolustuskannalle, mikä vuorostaan ohjanee organisaation laajenemisen käyttövoimana toimivaa elinpiirin faustista potentiaalia muualle: kilpaileviin ja nouseviin poliittisiin organisaatioihin. Koko prosessin käynnistävä ja ylläpitävä inhimillinen polttoaine on kuvattu Faustin loukkuna (F), joka pitää kehityksen liikkeessä organisaation kollektiivisen ja sen koostavien yksilöiden individualististen pyrkimysten voimin.

Kuvaajassa on tulkittu, että herran loukkuun ajautumisen jälkeinen aika on poliittiselle organisaatiolle tasaisen poliittisen tilan valtaamisen aikaa. Jos oletetaan, että vakiintuneen ja laajalti institutionalisoituneen organisaation kasvupotentiaali alkaa olla loppuun kulutettu, tämä verkkainen kasvukaan ei voi jatkua loputtomiin. Ylellisyysloukuiksi tulkittavien kehitysaskelten esiintymiselle ei kuitenkaan ole esteitä, mikäli organisaatiolla vielä on kasvupotentiaalia, jonka avulla saavuttaa kannattajakunnan toivomia materiaalisia elinpiirin muutoksia. Kuvaajan kysymysmerkki (?) symboloi uutta muutosvaihetta, jossa organisaatio alkaa tavalla ja/tai toisella rapistua, se luo nahkansa onnistuneesti uudelleen tai kenties jatkaa tasaisesti poliittista kasvuaan, kunnes ennemmin tai myöhemmin saavuttaa käännekohdan.

Poliittisen organisaation institutionalisoitumisen käsitteellinen ”kolmen loukun malli” on kaikessa suurpiirteisyydessään esitelty. Seuraava tarkastelun kohde on sosialidemokratian historia, vuosina 1950–1980 vallinnut sosialidemokraattinen suhdanne sekä kyseisen poliittisen projektin ongelmat, jotka tuodaan lopuksi loukkujen yhteyteen.

4. Sosialidemokratiasta

Sosialidemokratia perustuu pohjimmiltaan valtion hallintoelinten harjoittamaan interventio politiikkaan, jonka kohteena on talous- ja yhteiskuntaelämä kaikessa moninaisuudessaan. Suomen sosialidemokraattisen puolueen SDP:n viimeisin, vuonna 1999 hyväksytty periaateohjelma alkaa ideologisella määrittelyllä: ”Sosialidemokratian päämääränä on vapauden, tasa-arvon ja solidaarisuuden oikeudenmukainen yhteiskunta.” (SDP:n periaateohjelma 1999). Vasemmiston historiaan perehtynyt professori Sheri Berman (2008) on todennut, että tämän toisen maailmansodan jälkeen suuressa osassa Länsi-Eurooppaa vankan jalansijan saanut poliittinen ideologia ei ollut suinkaan liberalismiin uudistunut muoto (2008, 20). Sosialidemokratian yhteiskuntafilosofia, päämäärät ja utopiat olivat selvästi omanlaisiaan, ja ideologian voi ajatella tarjoavan alternatiivin sekä sen esi-isälle marxismille että sen arkkivastustajalle liberalismille (mt., 3). Ytimessä ovat painotus poliittisen toiminnan ensisijaisuudelle yhteiskunnan muuttamisessa sekä kommunitarismi eli yhteisöllinen arvokäsitys (mt., 4).

Jotta 1950–1980-lukujen sosialidemokraattista suhdannetta (Paloheimo 2014), siihen ajautumista ja sen heikkenemistä – syväanalogisesti ilmaistuna nousua ja tuhoa – voidaan ymmärtää, on syytä tehdä katsaus sosialidemokratian historiaan. Historiallinen tarkastelu on välttämätön myös siksi, että se mahdollistaa löytämään kehityskuluista projektin sisäisiä ristiriitoja sekä merkkejä ja ilmentymiä kolmen institutionalisoitumisen loukun dynamiikasta, jota on edellä käsitelty. Katsauksessa käytetään pitkälti Bermanin (2008) mainiota tiivistä esitystä sosialidemokratian historiasta sen alkutekijöistä tähän päivään.

4.1 Sosialidemokratian historia lyhyesti

Berman (2008, 4) toteaa, että 1800-lukua voidaan nimittää ”liberalismin aikakaudeksi” (esim. Hobhouse 2009, 214). Teollisen vallankumouksen sytyttämä kapitalismi valtasi Euroopan kulovalkean tavoin, ja liberalismi nousi taloudellisenä ja poliittisena ideologiana selittämään ja samalla oikeuttamaan valtaisia yhteiskunnallisia muutoksia, joihin lukeutui myös sellaisia kielteisiksi miellettyjä ilmiöitä kuin epätasa-arvoa, yhteiskunnallista atomisaatiota sekä työväestön kärsimiä paikoin järkyttäviä työ- ja elinoloja. Vastaliikkeenä päätään nosti marxismi, jonka deterministinen filosofia näki talouden olevan historian työntövoima ja kapitalismin kaatuvan omiin sisäisiin ristiriitoihinsa antaen tietä uudelle yhteiskuntamuodolle, joka tulisi kehittymään sosialismin kautta kommunismiin (ks. esim. Held 2006, 98–102). Berman esittää, että materialistiseen reduktionismiin sortuneella filosofialla ei ollut paljoa sanottavaa poliittisista

organisaatioista ja niiden merkityksestä, mikä teki aatteesta varsinaisen toiminnan kentällä passiivisen. Euroopan kansallismieliset oikeistopuolueet reagoivat marxismia aktiivisemmin kapitalismin tuottamiin varjopuoliin, kuten perinteisten arvojen rappioon ja hillittömään yksilökeskeisyyteen. Tätä taustaa vasten sosialidemokratia nousi paikkaamaan marxismin heikkouksia. (Berman 2008, 4–8.)

Karl Marxin (1818–1883) hahmottelemaa ”historiallisen materialismin” ja luokkataistelun dogmaa alkoi muokata ”revisionismiksi” kutsuttu liike. Liikkeen nykyisin tunnetuin hahmo on Eduard Bernstein (1850–1932), joka suuntasi taistelevaa vasemmistolaisuutta kohti poliittisen toiminnan painottamista ja luokkarajojen yli käyvää yhteistyötä – työväen ja muiden yhteiskuntaluokkien nähtiin jakavan yhteisiä intressejä kapitalismin tuottamien ongelmien myötä. Nykyisen mallista sosialidemokratiaa ennakoinut revisionistinen malli heräsi eloon monissa eurooppalaisissa puolueissa 1800–1900-lukujen taitteessa. (Berman 2018, 8–10.) Sosialidemokraattiset puolueet eivät kuitenkaan tuosta vaan karistaneet marxilaisuutta ohjelmistaan. Esimerkiksi Suomen Sosialidemokraattisen puolueen (SDP) vuonna 1903 hyväksytyn ”Forssan ohjelman” on nähty edustaneen tietynlaista välimallia revisionistisen ja dogmaattisen marxilaisen vallankumouksellisuuden välillä (Hyytinen 2018, 31). Historiantutkija Mikko Majander (2011) tosin on esittänyt, että Forssan ohjelman kantama bernsteinilainen oppi ei ollut ohjelman laadinnan aikoihin kovin tunnettu ja että se on löydetty vasta myöhemmin tutkimuksessa. Länsi-Euroopassa revisionistinen tulkinta nousi suosioon erityisesti ensimmäisen maailmansodan jälkeen, mille Berman on esittänyt muutaman syyn: luokkataisteluhenki häikkeni, sillä eri maiden sosialistiset puolueet olivat sodassa asettuneet porvariston kanssa samaan rintamaan valtionsa taakse, jota kohtaan he olivat tunteneet aiemmin suurta epäluuloa; sosialistit pääsivät osallisiksi valtiovallasta; ja sota osoitti nationalistisen yhteenliittymisen voiman, minkä johdosta moni sosialisti pelkäsi jäävänsä oikeistopopulististen voimien jalkoihin. Näiden kehitysten ja avautuneiden näkymien myötä pöydälle nousivat myös kysymykset, kuinka yhteiskunnan sosialistista muutosta voitaisiin ajaa poliittisesti ja kuinka politiikkaa voitaisiin hyödyntää kapitalismin aisoissa pitämiseksi. Uusi, sosialidemokraattinen vasemmisto tarttui tähän vaihtoehtoon. (Berman 2008, 10–13.)

1930-luvun puoliväliin mennessä revisionismin demokraattinen suuntaus oli kasvanut voimakkaaksi poliittiseksi voimaksi eri puolilla Eurooppaa. Toisen maailmansodan Eurooppaa järjestyttävä vaikutus taas nosti sosialidemokratian valtavirraksi ja sen periaatteet alkoivat nauttia yleistä hyväksyntää. Suursotaan johtaneen 1930-luvun poliittisen myllerryksen nähtiin johtuneen pitkälti Suuresta lamasta, jollaisen toistumisen vaara haluttiin torjua asettamalla markkinavoimat poliittiseen kontrolliin. Tähän pyrkimykseen yhtyivät myös muut kuin sosialidemokraattiset

puolueet. Länsi-Euroopan valtiot alkoivat laajalti toteuttaa keynesiläisyyttä ja hyvinvointivaltiopolitiikkaa, ja talkoiden etunenässä huhkivat sosialidemokraattiset puolueet, joiden perinne tarjosi puitteet poliittiseen kysyntään vastaamiseen ja näin ollen kannatuksen roimaan nousuun ja vakiintumiseen. Kapitalismia ei pyritty hävittämään vaan se valjastettiin poliittisesti vastaamaan yhteiskunnan tarpeisiin. (Berman 2008, 14–20.) Sosialidemokratia uudisti itsensä onnistuneesti luopumalla tavoitteesta tuotantovälineiden sosialisoinnista, ja tilalle nostettiin reformistista hyvinvointivaltiopolitiikkaa (Paloheimo 2014, 16).

Vaikka sosialidemokraattinen yhteiskuntafilosofia realisoitui toisen maailmansodan jälkeen ennennäkemättömällä tavalla, ei se ollut pidemmän päälle voitto sosialidemokraateille poliittisina puolueina, Berman muistuttaa. Syynä tähän olivat muun puoluekentän sosialidemokraattisten periaatteiden omaksuminen sekä osan vasemmistoa juuttuminen kannattamaan marxilaisempaa politiikkaa, jolla ei ollut juurikaan liikkumavaraa. Sodanjälkeinen sosialidemokratia menetti orgaanisen yhteytensä sotaa edeltävään perinteeseen osittain myös siksi, että alkuperäisiä pioneereja ja ideologeja oli joukkomäärin kuollut tai paennut Euroopasta. Poliittista valtaa tavoitellut vasemmisto tuli lisäksi valinneeksi johtoonsa politiikan käytännön hallitsevia teknokraatteja ja johtajatyyppejä. Kehitysten seurauksena 1900-luvun loppupuoli merkitsi sosialidemokraattisille puolueille politiikkaa, joka ei ollut enää uskollinen ideologian perustaville pyrkimyksille vaan sen sijaan takertui edeltäjiensä saavutusten edistämiseen ja puolustamiseen, vaikka nämä saavutukset olisivat alun perin olleet vain välineitä muiden päämäärien saavuttamiseksi (Berman 2008, 20–21.)

4.2 Sosialidemokraattisen suhdanteen ”nousu ja tuho”

Kuten tutkielman johdannossa selostettiin, on toisen maailmansodan jälkeisen Länsi-Euroopan tulkittu eläneen sosialidemokraattista poliittista suhdannetta, joka pääsi alkuun 1950-luvulla ja jatkui 60-70-lukujen kulta-aikansa yli aina 1980-luvulle, jolloin sosialidemokraattiset puolueet alkoivat johdonmukaisesti menettää kannatustaan (Paloheimo 2014). Useasta suhdanteen synnyn edellytyksestä Paloheimo nostaa esiin kolme tekijää: 1. vasemmistopuolueille suosiollinen teollisuustyöväestö kasvoi suhteellisesti, ja vastakkaisesti agraari- ja konservatiivipuolueiden ydinkannattajakunta väheni; 2. Keynesin talousopit oikeuttivat markkinoiden aktiivisen talouspoliittisen sääntelyn, ja vasemmisto omaksui nämä opit herkästi, jolloin se hyötyi valtion harjoittaman suhdanne- ja kasvupolitiikan tuottamasta työmarkkinoiden osapuolten siteiden vahvistumisesta; 3. marxilaisesta luokkataistelun ajatuksesta luovuttiin ja valtio nähtiin neutraalina instituutiona, mikä vähensi työväestön radikaaliutta ja hälvensi jyrkkää erottelua poliittisen oikeiston ja vasemmiston välillä. (Paloheimo 2014, 16–17.)

Paloheimon mukaan 1970-luvun öljykriisit ja niiden seurauksena tulleet työttömyyden ja inflaation aallot olivat sosialidemokraattiselle suhdanteelle lopun alkua. Keynesiläinen kysyntää sääntelevä talouspolitiikka ei tuottanut tilanteeseen helpotusta, mikä antoi markkinavetoiselle politiikalle eväitä kasvuun. Hiljalleen tiukasti valtiokeskeinen talouspolitiikka alkoi väistyä globalisaatiokehityksen mukanaan tuomien kansainvälisten markkinoiden avautumisen ja pääoman aiempaa vapaamman liikkeen tieltä, ja kansallinen päätöksenteko alkoi ottaa entistä enemmän huomioon muiden maiden tekemiä päätöksiä. Tästä kehityksestä seurasi sosialidemokraattisten puolueiden siirtyminen puolustuskannalle. Paloheimo kirjoittaa, että myös teollisuustyöväestön suhteellinen osuus ammatinharjoittajista alkoi vähentyä 1970–80-luvuilla. Lisäksi ammattiyhdistysliikkeiden jäsenten puoluepoliittinen tausta moninaistui, joten sosiaalidemokraattisten puolueiden ote ammattiyhdistysliikkeistä heltyi monissa maissa. Ajatukset kansalaisten sosiaalisista oikeuksista, jotka aiemmin kuuluivat enemmänkin hyvinvointivaltiolliseen politiikkaan, alkoivat saada kasvavaa kannatusta yli puoluerajojen. Edellä luetellut muutokset söivät sosialidemokraattisten puolueiden identiteettiä tahona, jolle taloudellisen ja sosiaalisen tasa-arvon ajamisen tavoitteet olivat olleet sen muista erottava ominaisuus. Porvarilliset puolueet esiintyivät julkisen sektorin uudistamisen suhteen aloitteellisina, kun taas sosialidemokraattiset puolueet ovat nykyisessäkin hyvinvointivaltiokeskustelussa jääneet kannattamaan nykyisissä malleissa pysyttelemistä tai vain pieniä muutoksia. Hyvinvointivaltio on myös edistänyt koulutuksella ja sosiaalisella tasa-arvoistamisella yksilökeskeistä elämäntapaa, mikä on vienyt voimaa yhteiskunnan kollektiivisilta arvoilta, joista vasemmisto on tavannut ammentaa. (Paloheimo 2014, 17–18.)

Paloheimo tulee edellisessä käsitelleeksi kolmea sosialidemokraattisen projektin sisäistä ongelmaa, jotka ovat kokonaiskuvaa katsoen ristiriitoja: suosittujen ohjelmien osien karkaaminen muiden puolueiden listoille (*diffuusion ongelma*), konservatiivinen poteroituminen jo saavutetun taakse (*jäykkyyden ongelma*) sekä kollektiivisten arvojen heikkeneminen (*ideologisen uupumuksen ongelma*). Seuraavaksi esittelen muita sosialidemokraattisen projektin ristiriitaisia ongelmia, joita on tarpeen käsitellä loukkujen institutionalisoitumismallin yhteydessä.

4.3 (Hyvinvointi)valtio olemme me – projektin sisäiset ristiriidat ja ongelmat

On perusteltua ajatella, että hyvinvointivaltion ongelmat heijastuivat suoraan ongelmiksi sosialidemokraattisille puolueille – olivathan ne rakentaneet identiteettinsä hyvinvointivaltiolliselle politiikalle ja takertuivat tiukasti siihen, mitä olivat saaneet elinpiirissään aikaiseksi. Muuttuneet olosuhteet olivat tehneet menestystä niittäneestä

sosialidemokratiasta konservatiivisen voiman, kun taas porvarilliset pyrkimykset pystyivät vaivatta esiintymään edistysmielisinä. Keynesiläinen talouspoliittinen paradigma, joka vallitsi noin vuosina 1945–1980, sai väistyä liberalismien uuden tulemisen, uusliberalismin, edeltä (Palley 2004).

Hyvinvointivaltio voidaan käsittää sosialidemokraattisen projektin tuottamana rakenteena, jota erityisesti sosialidemokraattiset puolueet käyttivät institutionalisoitumisensa alustana: vastaamalla onnistuneesti poliittiseen kysyntään puolueet vakiinnuttivat identiteettinsä sosiaalisen ja taloudellisen tasa-arvon ajajina ja tekemällä yhteistyötä intressiryhmiensä kanssa – tärkeimpänä esimerkkinä ammattiyhdistysliikkeet – ne juurruttivat itsensä elinpiirinsä materiaaliseen arkeen. *Kuvaaja 1:n* (s. 18) mallin mukaisesti voi ajatella, että hyvinvointivaltioprojekti merkitsi myös sosialidemokraattisten puolueiden suorittamaa poliittisen tilan valtausta. Kuten edeltävästä tiiviistä historiallisesta katsauksesta käy ilmi, hyvinvointivaltiosta tuli monumentti, jota sen rakentanut tai pikemminkin rakennuttanut ”herra” asettui suojaamaan hyökkäyksiltä, joita teräväkielisen ”rengin” asemasta siihen kohdistui. Hyvinvointivaltio kantaa niin ideana kuin reaalisena mukanaan sisäisiä ristiriitoja, joita on syytä tarkastella ymmärtääkseen hankalaa tilannetta, johon sosialidemokraattiset puolueet joutuivat talousjärjestelmän ravistellessa itseään 70-luvulla, jolloin ongelmat tulivat aiempaa selvemmin esille ja sosialidemokratiankin suhteen pätenyt dialektinen paradoksi ”menestyksen tuottamasta epäonnistumisesta”⁶ alkoi käydä toteen.

Hyvinvointivaltio ei tietenkään ole suljettu systeemi, etenkin globalisoituneessa maailmassa, jota määrittää tiedon, tavaran ja ihmisten suhteellisen vapaa ja nopea liike yli valtioiden rajojen. Globalisaatio on sosialidemokraattisen suhdanteen maailmanhistoriallisen ajoittumisen vuoksi otettava huomioon hyvinvointivaltion ongelmia käsitellessä – tällöin tarkastellaan hyvinvointivaltiota osana maailmanmarkkinajärjestelmää. Tony Smith (2008) on esittänyt hyvinvointivaltion globalisoitumisen mallille kaksi immanenttia ristiriitaa. Ensimmäinen ristiriita liittyy juurikin hyvinvointivaltion määrittelyyn globaalissa mittakaavassa. Globaalilla vapaakaupalla on taipumus tuottaa osallisissa valtioissa tuotannon erikoistumista tiettyihin hyödykkeisiin, mikä taas aiheuttaa valtion ”omavaraisuuden” vähenemistä ja valtioiden kasvavaa keskinäisriippuvaisuutta. Seurauksena on järjestelmän totaliteetin selkeä siirtyminen valtiotasolta maailmanmarkkinoiden tasolle. (Smith 2008, 179–180.) Tätä globaalin talousjärjestelmän asettamaa hyvinvointivaltion ongelmaa voi nimittää *talousjärjestelmän äärien ongelmaksi*.

Toinen ristiriita, tästä lähin *exit-ongelma*, liittyy hyvinvointivaltion heikentyvään kapasiteettiin vaikuttaa talouspolitiikallaan esimerkiksi työllisyystasoon. Talouspoliittiset toimet

kohti täystyöllisyyttä (jonka tavoittelusta on nyttemmin pitkälti luovuttu, ks. Julkunen 2017, 112–113) markkinapolitiikalla aiheuttanevat lähinnä tuonnin lisäämistä eivätkä vaikuta työllisyystasoon. Sijoittajilla ja liikeyrityksillä on niin kutsuttu ”exit”-vaihtoehto, jota kyllä käytetään, jos sijoittaminen ja liiketoiminta tehdään kannattamattomaksi. Edellä mainittujen toiminnan siirtyminen muille maille supistaa sitä veropohjaa, jolla hyvinvointivaltiota ylläpidetään. Smith tekee yhteenvedon: ”[...] mitä asianmukaisemmin hyvinvointivaltio täyttää sen pääkannattajien asettamat tehtävät, sitä pikemmin se on kykenemätön niitä täyttämään.” (Smith 2008, 180–181.) Hyvinvointivaltion arkkikriitikoksi asettunut uusliberaali perinne muistuttaa, että globalisoituneilla markkinoilla sijoittajien ja yrittäjien miellyttäminen, markkinoiden vapauden turvaaminen ja yltiöpäisen julkisen rahankäytön välttäminen ovat ohjenuoria menestystä tavoitteleville valtioille (Smith 2008, 181 [Wolf 2004]).

Kun tarkastellaan hyvinvointivaltion järjestelmää itsessään, tiivistää Michel Foucault (1995) erään ristiriidan onnistuneesti: rajallinen järjestelmä kohtaa rajattoman vaatimuksen. Esimerkkinä hyvinvointivaltiollisen politiikan alati paisuvasta luonteesta Foucault puhuu terveydenhuollosta, jonka suhteen on vaikea vetää rajoja ja linjauksia siitä, kuinka paljon kohtuullisesti katsottuna tulisi yhteisesti rahoitetusta potista käyttää kunkin kansalaisen terveydenhuoltokustannuksiin. ”En ymmärrä, eikä kukaan ole kyennyt selittämään minulle, miten olisi teknisesti mahdollista tyydyttää kaikki terveystarpeet paisuisivatpa ne sitten millaisiin mittoihin hyvänsä”, Foucault toteaa. (1995, 87–106.) Ongelma voidaan nimetä *rajattoman tarpeen ongelmaksi*.

Terveydenhuolto on vain yksi esimerkki sektoreista, joista käsin kohdistuu vaatimuksia hyvinvointivaltion hallintoa kohti. Prosessia kuvaa David Heldin (2006) esittämä ylikuormitetun hallinnon malli, joka pyrkii hahmottelemaan liberaalidemokraattisen hyvinvointivaltion kriisin prosessia. Mallin lähtökohtina ovat markkinamekanismi, keynesiläinen talouspolitiikka ja pluralistisessa mielessä ympäri yhteiskuntaa sirpaloitunut valta. Kasvavat odotukset ja vähenevä kunnioitus hallintoa kohtaan saavat eri intressiryhmät vaatimaan tomerasti etujensa toteuttamista, mihin lyhytaikaista poliittista hyötyä tavoittelevat poliitikot vastaavat – mikä taas entisestään kasvattaa intressiryhmien odotuksia. Kaikki puolueet näyttävät asettuvan kilpailemaan samasta tavoitteesta, elintason kasvattamisesta, ja niinpä hallinto tarjoaa ”porkkanoita” joka suuntaan vastaten ihmisten vaatimuksiin ja toiveisiin paisuttaen julkisen vallan organisaatiota ja byrokratiaa mittaen, jota hallinto ei enää kykene tehokkaasti kontrolloimaan. Julkinen sektori käy sietämättömän kalliiksi ja torppaa laajentuessaan mahdollisuudet yksilölliseen aloitteellisuuteen sekä vapaaseen yrittäjyyteen. Heldin mallin mukaan tämä kasvavien vaatimusten ja paisuvan valtion noidankehä jatkuu siihen asti, kun sille laitetaan loppu; muun

muassa jämäkän poliittisen johtajuuden avulla, joka ei taivu demokraattisten paineiden ja vaatimusten edessä. (Held 2006, 190–193.)

Myös Habermas (1995) on käsitellyt sosialidemokraattisen hyvinvointivaltion, tai sosiaalivaltion, menestyksestä aiheutuneita vaikeuksia sille itselleen. Habermas tiivistää pohjimmaiset ristiriidat kahteen niistä kumpuavaan kysymykseen: ”Onko interventionistisella valtiolla käytettävissään kylliksi valtaa, ja voiko se työskennellä riittävän tehokkaasti pitääkseen kapitalistisen talouden ohjelmansa mukaisesti kurissa? Ja onko poliittinen valta oikea menetelmä substantiaalisien tavoitteen, ihmisarvoisten emansipoitujen elämänmuotojen luomisen ja turvaamisen, saavuttamiseksi?” (Habermas 1995, 129–130). Ensimmäinen kysymys liittyy koko sosialidemokraattisen projektin resurssien kantavuuteen elinpiirissään, jota määrittää enemmän tai vähemmän kapitalistinen materiaallinen perusta, ja toinen kyseenalaistaa projektin työkalujen soveltuvuutta julkilausuttuun tavoitteeseensa. Kahta kysymystä vasten Habermas nostaa kaksi ristiriitaa, joista ensimmäinen vastaa exit-ongelmaa ja toista voi nimittää *vallankäytön ongelmaksi*.

Ensimmäisessä ongelmassa Habermas tunnistaa saman haasteen kuin Smith (2008): hyvinvointivaltiopoliitiikka on törmäyskurssilla yksityisten sijoittajien kanssa, jotka myös tarpeen tullen äänestävät jaloillaan. Toisekseen työnantajien palkka- ja sosiaaliturvamenojen kasvu ajaa yritystoiminnan tekemään rationalisointeja, jotka teknisen kehityksen kautta nostavat työtunnin tuottavuutta ja täten vähentävät työntekijöiden tarvetta. Hyvinvointivaltiopoliitiikka ei myöskään muuta kapitalistisen talousjärjestelmän ydintä, joten sillä ei ole käytössään kuin sitä myötäileviä työkaluja: projekti joutuu tunnustamaan, ettei pysty itse luomaan ja turvaamaan työpaikkoja kansalaisille. Kriisiaikoina exit-ongelman ja onnistuneen hyvinvointipoliitiikan ristiriitaiset seuraukset konkretisoituvat tavalla, jossa jaloillaan äänestääkin vanha kannattajakunta. Kannattajakunta, jonka elintaso ja luokka-asema ovat olleet sosialidemokraattisen politiikan ansiosta nousujohteisia, voikin taloudellisessa laskusuhdanteessa asettua suojaamaan kertynyttä omaisuuttaan ja loikata kannattamaan puolueita, jotka ajavat oikeistolaisempaa linjaa. Erityisesti vakiintuneet sosialidemokraattiset puolueet sekä ay-liike ovat kärsijän penkillä. (Habermas 1995, 130–131.)

Toinen, *vallankäytön ongelma*, sanallistaa tasaveroisuuden ja yksilönvapauksien välisen hankauksen. Hyvinvointivaltio-ohjelmien toteuttaminen pohjautuu tietysti valtiolliseen valtaan, jolla muokataan lainsäädäntöä, jotta ohjelmat toteutuisivat asiakkaidensa elinpiirissä (Habermas käyttää tässä yhteydessä *elämismaailma*-käsitettään). Seurauksena on sääntelyä, byrokratiaa ja noudatettavia normeja. Päälle vyöryvät ohjeet, elämisen käytännöt ja diktaatit – jotka valvovat, yksinkertaistavat ja normalisoivat – eivät anna tilaa sille yksilölliselle itsensä toteuttamiselle,

johon hyvinvointivaltiopolitiikan pitäisi kuulemma tarjota eväitä. Habermas syyttääkin projektia ”erityisestä yksisilmäisyydestä”, joka pyrki pitämään kapitalismin aisoissa, muttei huomannut parlamentaarisesti hankitun interventionistisen vaikutusvallan ongelmia. (Habermas 1995, 131–133.) Vallankäytön ongelmalla on tiivis yhteys Foucault’n ajatuksen inspiroimaan ja Helden ylikuormitetun hallinnon mallin kuvaamaan rajattoman tarpeen ongelmaan.

Berman kirjoittaa Saksan sosialidemokraattisen puolueen SPD:n 1970-luvun kokemuksesta, joka paljastaa hyvinvointivaltioprojektista vielä yhden ongelman, joka liittyy yleisempään *ideologisen uupumuksen ongelmaan*. Berman (2008) kertoo, että 1970-luvulle tultaessa puolue oli sitonut itsensä niin tiukasti valtionalouteen, että vuosikymmentä ravistelleet talousvaikeudet iskivät siihen pahasti. SPD alkoi muuttua iäkkäiden ja vanhusten sekä *status quon* puolueeksi menettäen samalla suuren määrän nuorten radikaalien, köyhien, työttömien ja syrjäytyneiden kannatusta. Puolueella ei ollut tarjota mitään erityistä tai poikkeavaa ja se oli altis sisäisille erimielisyyksille, joten se ei myöskään kyennyt herättämään ihmisissä intoa tai sitoumuksen halua. (Berman 2008, 25.) Tapaus sopii yhteen Paloheimon (2014) ”poliittisen kentän uusjaon” havainnon kanssa: sosialidemokraattisen suhdanteen nuupahdettua suurimpina poliittisina nettoajina ovat olleet oikeistopopulistiset puolueet sekä vihreät ja ympäristöpuolueet. Sosialidemokraattien lisäksi myös Länsi-Euroopan keskusta-oikeiston yhteenlaskettu kannatus on ollut laskussa. Uudet sukupolvet siis selvästi hakevat suuntaa uudelle poliittiselle suhdanteelle, joka ei perustu vahvalle vasemmisto-oikeisto-dikotomialle.

4.4 Yhteenveto sosialidemokratian sisäisistä ongelmista

Sosialidemokraattisesta projektista ja sen onnistuneesta toteutumisesta – hyvinvointivaltiosta – voidaan yhteenvetona eritellä seuraavat ongelmat, joilla on sosialidemokraattista poliittista projektia kokonaisuutena tarkastellen ristiriitainen luonne:

- *Diffuusion ongelma*. Ideologinen ja ohjelmallinen pohja karkaa muihin puolueisiin.
- *Jäykkyyden ongelma*. Saavutetuista asemista pidetään kiinni niin vahvasti, että uudistuminen on vain pienimuotoista ja riittämätöntä uuden kannattajakunnan joukkomittaiseen saavuttamiseen.
- *Rajattoman tarpeen ongelma*. Sosialidemokraattisen hyvinvointivaltion kansalaisten – asiakkaiden – tarpeet ja vaatimukset törmäävät niiden taloudellisen ja hallinnollisen toteuttamisen hankaluuksiin ja rajoihin.
- *Vallankäytön ongelma*. Tasapäistävä byrokratiaa, lakeja ja valvontaa tuottava politiikka voi heikentää ihmisten lähtökohtia oma-aloitteisuuteen ja spontaaniin

itsensä toteuttamiseen, vaikka sosialidemokraattinen projekti tapaa korostaa näiden inhimillisten toimintamahdollisuuksien merkitystä.

- *Talousjärjestelmän äärien ongelma.* Hyvinvointivaltio politiikkaa tehdään valtiossa, joka on täysin kytköksissä globaaleihin markkinoihin. Talouspoliittiset hankkeet eivät välttämättä tepsii esimerkiksi työllisyyden nostamiseen. Ongelmalla on suora yhteys exit-ongelmaan.
- *Exit-ongelma.* Ongelmavyöhyttiin kuuluu kaksi jaloilla äänestämisen ilmiötä: sijoittajat ja yritystoiminta voivat poistua maasta, jos sijoittamisen ja yritystoiminnan ehdot käyvät talouspolitiikan myötä heikoiksi; ja hyvinvointivaltio politiikasta hyötyneet, vaurastuneet sosialidemokraattien kannattajat voivat talousongelmien tullen asettua puolustamaan omaisuuttaan siirtymällä äänestämään talousoikeistolaisempia puolueita.
- *Ideologisen uupumuksen ongelma.* Sosialidemokratian ideologinen uupumus ilmenee ensinnäkin siinä, että hyvinvointivaltio politiikka on ihmisten sosioekonomisia lähtökohtia tasaamalla myös vienyt pohjaa kollektiivisilta arvoilta, jotka ovat olleet vasemmiston voimavara. Toisekseen ideologinen uupumus syntyy sosialidemokratian valtaeliitiksi, *status quoksi*, kypsymisestä, joka on tehnyt sen kannattajakunnasta verrattain vakiintunutta, eivätkä nuoret uudistusmieliset tunne vetoa sitä kohtaan. Ongelmaan liittyy myös ideologiavetoisen johdon korvautuminen teknokraattisemmalla hallinnoinnilla.

Luetellut ristiriitoja kantavat ongelmat ovat syntyneet sosialidemokraattisten puolueiden onnistuneiden poliittisten hankkeiden ja niiden määrittelemän institutionalisoitumisprosessin myötä ja sivutuotteina – dialektisina ilmentyminä – lukuun ottamatta talousjärjestelmän äärien ongelmaa, joka juontuu globaalin luonteesta. Ongelmat ovat sosialidemokraattisessa projektissa järjestelmätason ristiriitoja, joiden tuottamat jännitteet ja niiden purkautumiset ovat ohjanneet poliittisen liikkeen suuntaa sekä kiistatta olleet tekijöinä sen vuosikymmeniä kestäneessä alamäessä, joka alkoi Länsi-Euroopan sosialidemokraattisen suhdanteen kohdatessa päätepisteensä 70-luvun talouskriisien jälkilöylyissä. Erilaistumisen periaatetta seuraten voidaan todeta, että ongelmien tuomat jännitteet ja niiden purkautuminen ovat muokanneet poliittista projektia sen kehitysvaiheesta toiseen, joista jokaisella on ollut – erilaistumisen periaatteen mukaisesti – perintönsä lisäksi ja nimenomaan sen vuoksi oma luonteensa. Seuraavassa osiossa edellä nimetyt ongelmat asetetaan kolmen loukun kontekstiin, jotta sosialidemokraattinen nousu-

ja laskusuhdanne voidaan hahmottaa sen puitteissa ja että Faustin loukku, ylellisyysloukut ja herran loukku saavat lihaa luidensa ympärille.

4.5 Sosialidemokratian ongelmat kolmessa loukussa

Selkeintä on käydä sosialidemokratian ongelmat kohta kohdalta läpi pohtien, mihin poliittisen liikkeen institutionalisoitumisen kehitysvaiheeseen tai -vaiheisiin (*Kuvaaja 1*, s. 18) ne asettuvat, missä määrin kolme loukkuja ovat mukana pelissä ja mihin loukkuun tai loukkuihin ongelmat voidaan luontevimmin liittää. *Kuvaaja 1*:tä voi tässä tapauksessa käyttää hyväksi suuntaa-antavana hahmotelmana sosialidemokraattisen suhdanteen rakentumisesta toisen maailmansodan jälkeen 1950-luvulle (poliittisen tilan valtaaminen, institutionalisoituminen ja ylellisyysloukkuihin ajautuminen), 1960–1970-lukujen sosialidemokratian kulta-ajasta (valta-aseman saavuttaminen, herran loukkuun ajautuminen) ja 1970-luvun talouskriisien laukaiseman laskusuhdanteen alusta (poliittisen tilan kaventumisen alku).

Diffuusion ongelmassa sosialidemokraatit kärsivät kannatustappioksi kääntyvää identiteettihahtaa muiden puolueiden ”omiessa” puolueen ideologisia ja ohjelmallisia piirteitä. Tällainen tihkuminen kuuluu edustukselliseen puoluepolitiikkaan, koska puolueilla ei ole kannatuksensa kasvattamiseksi syytä olla omaksumatta joitain toistensa suosittuja ominaisuuksia, kunhan ne eivät ole ristiriidassa omien ydinidentiteettien kanssa. Diffuusio korostunee erityisesti puolueen institutionalisoiduttua valtapuolueeksi saavuttaessaan herran loukun. Sosialidemokraattien kohdalla heille omintakeisia identiteetin osasia omaksuttiin muihin puolueisiin sosialidemokraattisen suhdanteen rakentuessa ja sen realisoiduttua.

Jäykkyyden ongelma on herroittumisen haaste, jonka taustalla ovat institutionalisoitumisen aikana saavutetut saavutukset, joista ei haluta tai voida päästää irti vaan niitä on suojattava – siis ylellisyysloukut. Menneisyyden saavutukset jäävät painolastiksi, joka huonontaa puolueen ketteryyttä, mikä tekee elinpiirin muuttuviin ja uusiin tarpeisiin ja vaatimuksiin vastaamisesta työlästä ja ehkä mahdotonta. Puolustuskannalle asettunut herrapuolue on haavoittuvainen nousevien puolueiden mukautuvan ja uusille tarpeille herkkäkorvaisen oveluuden edessä.

Rajattoman tarpeen ongelmassa Faustin loukkuun kapsahtanut puolue kannattajineen iskee kipinää projektin kokonaiskapasiteetin kanssa. Sosialidemokraattisen hyvinvointivaltiopolitiikan mahdollisuuksilla on rajansa, koska sen on tasapainoteltava varoen sekä vapaata markkinataloutta vaalien että interventionistista hyvinvointipolitiikkaa harjoittaen niin, että koko järjestelmän perustaa hoitavat markkinat pystyvät suoriutumaan projektin rahoittajan roolistaan. Faustisen liikkeen moottoroima ylellisyysloukkuihin astuminen pitää

huolen siitä, että uusille hankkeille löytyy kyllä aina kysyntää, ja erityisesti julkista sektoria kasvattavan sosialidemokratian tapauksessa ylellisyysloukut tuovat mukanaan myös enemmän ja raskaampaa hallintoa, jonka voimin läpilyötyjä hankkeita toteutetaan.

Vallankäytön ongelma on läheistä sukua rajattoman tarpeen ongelmalle: kyseessä on toisistaan kasvavien ja haarautuvien ylellisyysloukkujen koostaman hallinnollisen byrokratiaviidakon ja poliittisesti rakennetun tasapäistävän kulttuurin psykologisten vaikutusten ongelma. Ongelman keskiössä on poliittiseen tilan laaja ja syvä valtaaminen, jonka myötä poliittisen liikkeen luoma kulttuuri hegemonisoituu. Näin ollen kyse on myös herran loukun ongelmasta, sillä ihmisten oma-aloitteisuuden torppaaminen ei kuulu sosialidemokraattisen hyvinvointivaltioprojektin ohjelmalistaan, joten sen kaltaisten vaikutusten on oltava pikemminkin tehdyn politiikan ja toteutettujen hankkeiden tarkoittamattomia seurauksia.

Kuten jo mainittu, *talousjärjestelmän äärien ongelma* ei ole seurausta sosialidemokratian institutionalisoitumisprosessista, mutta se taustoittaa *exit-ongelman* toisen puolen, joka käsittää sijoittajien ja yrittäjien kaikkoamista, jos heidät ajetaan niin ahtaalle, että sijoitusten ja toiminnan siirtäminen toiseen maahan alkaa olla tarpeeksi houkutteleva vaihtoehto. Exit-ongelmalle on vaikea nähdä selvää sijoittumista tiettyyn sosialidemokratian institutionalisoitumisen vaiheeseen, mutta sosialidemokraattisen suhdanteen herravaiheen päättäneet 1970-luvun talousongelmat toivat tämän järjestelmätason uhkakuvan tapetille. Ongelman hahmottaminen herran loukkuun astumisen jälkeisen aikaan sopisi myös sikäli, että mitä enemmän sosialidemokraattisella projektilla on painolastinaan ylellisyysloukkuja, sitä raskaampi ja kalliimpi julkinen sektori on ja sitä suurempi on sen rahoituksen tarve. Exit-ongelman toinen puoli – talousoikeistoon hyppäävät entisen sosialidemokraattien kannattajat, jotka ovat vaurastuneet hyvinvointipolitiikan myötä – on sinänsä onnistuneen politiikan paradoksaaliselta vaikuttava seuraus, jonka voi nähdä muutetun elinpiirin ja kannattajakunnan faustisen luonnon yhteistuotteeksi. Ylellisyysloukkujen kasautumisen, herran loukkuun käymisen ja niistä aiheutuneen ketteryuden menetyksen vuoksi puolue ei taivu säilyttämään kannattajiaan, joiden tarpeet ja toiveet ovat päässeet riittävästi eriytymään sen linjasta.

Viimeiseksi vaan ei vähäisimmäksi: *ideologisen uupumuksen ongelma* on selvästi herran ongelma. Ongelman ensimmäinen puoli, eli kollektiivisten arvojen heikkeneminen ja niihin tukeutuneen vasemmiston kannatuksen pohjan rapistuminen, on jälleen projektin onnistuneisuuden dialektinen ilmentymä, joskin tarkoittamaton sellainen. Ideologista uupumusta levittävä *status quo*on vakiintuminen ja teknokratisoituminen ovat puolustuskannalle asettuneen herran ominaisuuksia. Herran osahan on puolustaa elämäntyötään renkien työllä ja viekkaudella yrittlemältä niskalenkiltä, joka kääntää roolit dialektiseen tapaan nurin.

4.6 Yhteenveto

Sosialidemokraattisen suhdanteen rakennusvaihetta toisen maailmansodan jälkeen sen 1960–1970-lukujen kulta-aikaan saakka voidaan pitää sen kiihkeimmän institutionalisoitumisen aikakautena, jolloin suhdanteen leimaamat Länsi-Euroopan valtiot rakensivat hyvinvointivaltiollisia rakenteita. Hyvinvointivaltiomallit alkoivat määritellä Euroopan taloutta 1950-luvulta lähtien, jolloin mantereen valtiot alkoivat ottaa enemmän tai vähemmän keskeistä roolia sosiaaliturvan, eläkkeiden, köyhäintukien, asuntojen järjestämisen ja terveydenhuollon saroilla (Begg ym. 2015, 6). Nämä erinäiset sosialidemokraattiset kärkihankkeet, joiden toteuttaminen merkitsi poliittisen tilan valtausta ja jotka juurruttivat sosialidemokraatit monissa valtioissa vankkaan valta-asemaan, toimivat samalla ylellisyysloukkuina, jotka edellä luetellut ongelmat paljastavat sekä sosialidemokraattista projektia sisäisesti nakertaneiksi että sen tulevaisuuden poliittisia vaihtoehtoja jäykistäneiksi rakenteiksi. Tämän ”herraksi nousun” institutionalisoitumisvaiheen luonteen voi hahmottaa *Kuvaaja 1:n* (s. 18) jyrkän poliittisen tilan kasvun kaudeksi, jossa hankkeiden onnistunut toteuttaminen, liikkeen kannatuksen nousu ja sen ideologinen sekä materiaallinen juurtuminen elinpiiriin saavat aikaan menestyksen itseään vahvistavan kehän. Poliittisen tilan kiivas valtaaminen johti sosialidemokratian kulta-aikaan, jolloin liike myös tuli ajautuneeksi ennemmin tai myöhemmin herran loukkuun: saavutetut tavoitteet alkoivat käydä taakaksi taloudellisesti ja hallinnollisesti; sosialidemokraattien poliittiset vaihtoehdot alkoivat kaventua ja täten joustavuus elinpiirin muuttuvien olosuhteiden ja tarpeiden edessä huonontua; ja liikkeen ideologinen sekä ohjelmallinen substanssi alkoi vuotaa muihin puolueisiin, jotka pyrkivät myös osalle sosialidemokraattisen hyvinvointivaltiopoliitiikan nauttimasta yhteiskunnallisesta kysynnästä, mikä merkitsi myös poliittisen tilan kaventumista ja omaleimaisen identiteetin katoamista itse sosialidemokraateilta.

On tärkeää huomata, että sosialidemokratia alkoi olla jo saavuttanut elinpiirissään niin suuren määrän sen keskeisiä tavoitteita, että sen kysynnässä alkoi jo olla nähtävissä tietynlainen laskevan rajahyödyn ilmiö – sosialidemokraattien äänestämisestä saatava palkkio alkoi käydä potentiaaliselle äänestäjälle sitä pienemmäksi, mitä enemmän sosialidemokraatit olivat jo saavuttaneet hänelle tärkeitä tavoitteita. Brittiläistaloustieteilijä William Beveridge listasi vuonna 1942 viisi yhteiskunnallista perusongelmaa, joiden pohjalta Ison-Britannian hyvinvointivaltiota ryhdyttiin rakentamaan: sairaus, kurjuus, tietämättömyys, puute ja toimeettomuus (Beveridge 1942). Sodanjälkeisiin, huutaviin yhteiskunnallisiin ongelmiin alkoi jo olla tarjolla ratkaisuja (vrt. Begg ym. 2015, 21). Nämä tekijät yhdistettynä sosialidemokraattisten voimien teknokratisoitumiseen ja *status quon* asemaan asettumiseen veivät liikkeen herran loukkuun,

jossa poliittista toimintaa alkoi määritellä toteutettujen kärkihankkeiden ja saavutetun aseman puolustaminen. Puolustautuminen tapahtui niitä poliittisia voimia kohtaan, jotka rengin asemasta ottivat hanakasti kritiikkinsä kohteeksi sosialidemokraattisen suhdanteen ja hyvinvointivaltion mukanaan tuomat kielteisiksi mielletyt ilmiöt, jotka kävivät ilmeisiksi 1970-luvun talouskriiseissä. Kriisien jälkiaallot voidaan nähdä *Kuvaaja 1:n* (s. 18) institutionalisoitumisen ”herravaiheen” päättävän kysymysmerkin (?) suunnanmuutosta osoittavaksi käännekohdaksi, joka länsieurooppalaisen sosialidemokratian tapauksessa on osoittautunut hitaaksi keskimääräisen kannatuksen laskuksi – ja sitä myötä poliittisen tilan kaventumiseksi – jota vasten nousevat voimat ovat dialektisesti kammenneet itseään kohti vastaavanlaista herran asemaa.

Koko institutionalisoitumisprosessissa on ollut läsnä Faustin loukku, joka toimii kuin sisäisenä katalyyttinä nousuajan myönteisessä myllyssä, uusien hankkeiden muovaamisen ja tavoittelemisen muusana sekä sitkeänä periksiantamattomuuden henkenä asemien puolustuksen aikana. Joutuisan nousukauden aikana yksilöllisten toimijoiden faustinen energia lienee korkeimmillaan niin yksilö- kuin kollektiivitasolla – silloin taotaan, kun rauta on kuumaa, ja ”voittajan vankkureihin”⁷ ilmaantunee tulijoita. Vaihetta voi hyvin syin kuvata maaniseksi, sillä toisaalta toiminta on välittömällä tasolla hyvin menestyksestä, mutta ”vauhtisokeus” voi tuottaa projektille pitkällä aikavälillä merkittäviä ongelmia. Vauhtisokeudella tarkoitan tässä sellaista polkuriippuvaisuuden ja putkinäön yhdistelmämodia, jossa poliittinen organisaatio ei kollektiivin tasolla huomioi tai halua huomioida toimintansa seurauksia (esimerkiksi ”väärin” ylellisyysloukkuihin astumista), jotka voivat viedä pohjaa myöhemmiltä toimintamahdollisuuksilta tai jopa koko projektin mielekkyydeltä. Tämänkaltaisia vauhtisokeuden ominaisuuksia on nähtävissä esitellyissä sosialidemokratian sisäisissä dilemmoissa, jotka yhtä lukuun ottamatta ovat sen oman toiminnan tuottamia. *Kuvaaja 1:n* mallisessa institutionalisoitumisprosessissa Faustin loukun voidaan katsoa olevan jatkuvan toimintasytykkeen lisäksi koko projektia koskeva ”elinkaaren” loukku, jonka se itse itselleen rakentaa.

5. Keskustelu

Tutkielmassa on esitetty yleiskatsaus sosialidemokraattisen suhdanteen kehityksestä dialektisessa kolmen loukun institutionalisoitumismallin teoriakehyksessä. Yleiskatsaus valaa pohjaa tarkemmalle kyseisen suhdanteen tarkastelulle, joka tyydyttävästi toteutettuna voi toimia kiintopisteenä kolmen loukun teorian soveltamiselle muiden poliittisten suhdanteiden, poliittis-

ideologisten aatesuuntausten ja puolueiden elinkaarten tutkimisessa niiden nousun, vakiintumisen ja heikentymisen näkökulmasta – ja teorialla on nähdäkseni myös potentiaalia valtarakenteiden ja hegemonioiden tutkimisen kehyksessä. Mallin elementtien soveltaminen ei ainoastaan menestyneiden organisaatioiden vaan myös tasaisesti institutionalisoituneiden tai alkutekijöihinsä epäonnistuneiden poliittisten liikkeiden ja puolueiden elinkaariin odottaa toteutustaan. Vertaileva tutkimus menestyksekkään *status quo*on nousseen puolueorganisaation ja heikommin menestyneen kilpakumppaninsa kesken terävöittäisi käsitystä ”poliittisen tilan” valtausputkeen pääsemisen ydintekijöistä.

Tutkielmassa esitelty teoria on tällaisenaan karkeassa käsitteellisessä muodossa, joten saadakseen muutakin kuin intuitiivista uskottavuutta se vaatii tuekseen empiiristä ainesta, jota voidaan hankkia operationalisoimalla teorian osa-alueita: Faustin loukun, ylellisyysloukkujen ja herran loukun nimeämät institutionalisointiprosessissa esiintyvät elementit on muunnettava tarkempien muuttujaryppäiden kielelle, joiden avulla voidaan muodostaa järkevä poliittisen tilan laskentakaava. Poliittisen puolueen hallitseman poliittisen tilan laajuudesta kulloisellakin hetkellä voidaan saada vertailukelpoinen lukema ottamalla laskentakaavaan mukaan esimerkiksi puolueen tunnettuus, jäsenmäärä, varallisuus, suhteellinen kannatus, kannatussuhdanteen suunta, intressiryhmien määrä ja laatu, toteutettujen hankkeiden määrä ja laatu, sekä muita tekijöitä, joiden voi ajatella olevan osa-alueita poliittisen liikkeen ideologisen ja materiaalsen vaikutusvallan juurtumisessa elinpiiriin. Toimiva laskentakaava mahdollistaa puolueen poliittisen tilan ajallisen (ja miksei myös alueellisen) vertailun, jonka avulla *Kuvaaja 1:n* (s. 18) kaltainen institutionalisointimiskaari voidaan rakentaa. Näin käy mahdolliseksi tarkastella vaikkapa yksittäisten sosialidemokraattisten puolueiden poliittisen tilan kehitystä sosialidemokraattisen suhdanteen aikana.

Seuraava askel on ylellisyysloukuiksi tulkittavien toteutuneiden hankkeiden ja muiksi käännekohdiksi tulkittavien tapahtumien etsiminen puolueiden ja valtioiden historiasta sekä globaaleista kehityskuluista, joiden vaikutusta asianomaisten puolueiden poliittiseen tilaan analysoidaan. Herran loukkuun astumisen hetki ja sen vaikuttimet jäljitetään vaiheeseen, jolloin poliittisen tilan valtauksen nousujohteisuus taittuu staattiseksi, ja ”herravaiheen” loppu taas löytyy poliittisen tilan supistumisen alkusysäyksestä. Faustin loukkua ja sen ”faustisen työntövoiman” muutoksia taas hahmottaa puolueen kannattajakunnan määrällinen ja laadullinen vertailu suhdanteen aikana – erityisesti erilaisten taitekohtien yhteydessä ja pidemmällä ajalla, jolloin kannattajakunnan uusintamisen onnistuminen punnitaan. Koko analyysia tukisi jatkuva vertailu muiden elinpiirin puolueiden menestykseen poliittisessa tilassa tarkastelujänteen aikana. Sosialidemokraattiseen suhdanteeseen sovellettuna tällainen tarkempi, sekä laadullisia että

määrällisiä menetelmiä hyödyntävä poliittisen tilan analyysi olisi mainio pohja myös sosialidemokratian ja hyvinvointivaltioprojektin sisäisten ristiriitojen perusteellisemmassa todentamisessa.

Kolmen loukun institutionalisoitumisteoriaa olisi paikallaan vertailla muihin institutionalisoitumis- ja elinkaarimalleihin, joita löytynee politiikkaa ja organisaatioita tutkivilta aloilta lukuisia. Ovia teorian laaja-alaisempaan filosofiseen tarkasteluun syväanalogisessa kontekstissa aukeaisi ottamalla vertailuun mukaan elinkaariteorioita esimerkiksi sosiologiasta, ekologiasta, evoluutiotieteistä ja yleisesti hengentieteistä. ”Nousun ja tuhon” skeeman yleismaailmallisuus ja arkkityyppinen tuntu tekevät siitä syväluotaamisen arvoisen teeman, ja perkauksen tuloksena voi olla yleisempää elinkaariteorioita koskevaa ymmärrystä.

Kolmen loukun institutionalisoitumisteorian pohjalta olisi myös mielenkiintoista tarkastella mm. Paloheimon (2014) käsittelemää poliittisen kentän uusjakoa, joka ilmenee vasemmisto-oikeisto-dikotomian hälventymisenä ja uusien poliittisten napojen nousemisena. Historiandialektisesti asennoitunut marxilainen perinne on tutkinut erityisesti kapitalistisen talousjärjestelmän itsekumoutumisen mahdollisuutta ja yhteiskuntien orgaanista evoluutiota yleisesti. Marxilaisesta (ja ideoiden maailmaa korostaneesta hegeliläisestä) perinteestä on löydettävissä kosolti teoreettista ainesta myös poliittisten ideologioiden kentän dialektisten muutosten hahmotteluun. Nykyhetken Länsi-Euroopan poliittisen kentän uusjaon tutkimiseen antoisa lähtökohta voisi olla esimerkiksi Ilmari Mäkihoivin (1971) luonnostelema ”aatehistorian dialektinen logiikka”, joka etenee merkittävien filosofisten ja/tai poliittisten aatesuuntausten dynaamisissa neljän ryppäissä. Herran ja rengin dialektiikkaa sekä tässä tutkielmassa hahmoteltua herran loukun käsitettä – ja yleisesti kolmen loukun institutionalisoitumislogiikkaa – voisi hyödyntää valtarakenteiden keskinäisten kahnausten ja kumoutumisten historiandialektisessa kartoittamisessa ja niistä löytyvien syvien analogioiden puntaroinnissa.

Tutkielma tarjoaa taustaa myös yleisemmällä tasolla puolueiden institutionalisoitumisen pohtimiseen, josta voi johtaa myös toimintastrategisia kysymyksiä: voiko jopa kärkihankkeen tekemättä ja toteuttamatta jättäminen olla hyödyksi puolueen säilyvyydelle pidemmällä aikavälillä; kuinka ehkäistään liian ”raskaan” institutionalisoitumishistorian kertyminen ja herran loukkuun ajautuminen; voiko herran loukusta päästä irti voittajana ja palauttaa ketteryytensä ja joustavuutensa; kuinka paljon syvästi institutionalisoitunut puolue voi uudistaa pohjaansa; onko poliittisen liikkeen edes mahdollista luoda vetoavaa identiteettiä, jollei se antaudu polkuriippuvaiselle uralle; ja niin edelleen. Pohdinnan aihetta on myös järjestelmätasolla, kun puolueiden institutionalisoitumisprosessien havainnot tuodaan niiden pelikentän eli edustuksellisen demokratian piiriin. Puolueilla ei ole tapana tuosta vaan lopettaa toimintaansa,

vaikka ne saisivat alkuperäiset tavoitteensa toteutettua, ja onkin selvää, että puolueet ovat organisaatioina yhtä lailla intressiryhmiensä tahdon kuin toimijoidensa tarpeiden edunvalvojia. Toinen kysymys on, onko edustuksellisen demokratian ihanteellinen tarkoitus ylläpitää vakiintunutta ja ”tehtävänsä täyttänyttä”, puolustusasemiin käyvää valtaa vaiko uusintaa ripeästi poliittista kenttää elinpiirin muuttuvien tarpeiden mukaan – ja onko päätös lopulta äänestäjän käsissä?

Loppuviitteet

1. Teesi–antiteesi–synteesi-skeema, tietynlainen dialektinen triadi, ymmärretään tavallisesti voimien ja niitä vasten nousevien vastavoimien muodostamien ”yhdistelmien” logiikaksi. Fichte toi keskusteluun tämän karkean triadin, jota Hegel sovelsi ihmisen ajattelun toimintalogiikan kuvaamiseen toisinaan sujuvammin ja toisinaan väkinäisemmin. Esimerkiksi subjektiivinen käsite saattoi merkitä teesiä, objekti antiteesiä, ja näiden kohdatessa syntynyt idea synteesiä. (ks. Manninen 1987, 33–55.)
2. Alun perin vuonna 1944 ilmestyneessä klassikkoteoksessaan *Suuri murros* Karl Polanyi käyttää *kaksoisliikkeen* (double movement) termiä kuvaamaan dialektista prosessia, jossa yhteiskunnan syvenevä markkinoituminen ja yhä useampien niin materiaalisten kuin käsitteellistenkin asioiden hyödykkeiksi muuttaminen nostaa vastaansa tätä kehitystä vastustavia voimia, kuten interventionismia työmarkkinoille, nousevaa kannatusta tulonsiirtopolitiikalle ja muita hyvinvointivaltioon liitettäviä pyrkimyksiä (ks. Polanyi 2016). Polanyin käsite on hyvä esimerkki dialektisen prosessin kätevästä ja vetoavasta pelkistyksestä. Tässä tutkielmassa käsiteltyjen loukkujen dialektiikkaan sovellettuna kaksoisliikkeen (tai miksei kolmoisliikkeen) logiikassa on Polanyin termiin se ero, että siinä missä Polanyi kuvasi hyvinvointivaltiollisen politiikan nousua jatkuvaksi vastarinnaksi kasvavaa kapitalismia kohtaan, eivät kolme loukkuakaan niinkään kamppaile toisiaan vastaan vaan etenevät toisiinsa kytkeytyneinä vähemmän ristiriitaisessa mielessä.
3. Norbert Kis (2018) on käyttänyt Hararin ylellisyysloukun käsitettä (2014) yhtenä kolmesta ”loukusta”, joiden synerginen vaikutus hänen hypoteesinsa mukaisesti on johtanut länsimaisen demokraattisen äänestäjäkunnan psyykkisen tilan muutokseen. Kis kuvailee tämän muutoksen sisältävän läntisten ihmisten ”burnoutin” eli onnellisuuden laskun sekä kasvavan pelokkuuden. Hänen mukaansa seurauksena on ollut niin kutsutun antipoliittisen asenteen lisääntyminen, protektionistisen ja kansalliskeskeisen politiikan kannatuksen nousu sekä nopeiden ja radikaalien poliittisten linjojen hakeminen. Ylellisyysloukun eli hyvinvoinnin kasvattamisen loukun lisäksi Kis nimeää vaikuttajiksi ”teknologisen loukun” ja ”biologisen paradoksin”. (Kis 2018.)
4. Suomen 1983–2019 eduskuntavaaleissa pääministeripuolue on kyennyt kasvattamaan kannatustaan vain yhden kerran, vuonna 2003. Vuosina 1983–2015 pääministeripuolue

kärsi keskimäärin 2,6 prosenttiyksikön tappion, ja valtiovarainministeripuolue eli toiseksi suurin hallituspuolue kärsi keskimäärin 1,1 prosenttiyksikön tappion. Samoissa 1983–2015 vaaleissa suurin oppositiopuolue menetti kannatustaan vain kahdesti, vuosina 2011 ja 2015. Hallitusrintama on ollut keskimäärin tappiollinen BKT:n suhdannevaihteluista huolimatta. (Pitkänen & Westinen, 15–20.) Havainto osoittaa, että ”rengin oveluutta” käyttämällä hegeliläisessä mielessä herran asemassa olevaan puolueeseen kohdistettu kritiikki on toden totta säännönmukaisesti kääntänyt kannatusta opposition puolelle.

5. Polkuriippuvuuden ajatuksen voi tiivistää esimerkiksi seuraavasti: ”[...] polkuriippuvuus selittää, kuinka tietyssä tilanteessa valittavissa olevat vaihtoehdot ovat rajoitettu sen mukaan, millaisia päätöksiä on tehty menneisyydessä, vaikka menneisyyden olosuhteet eivät välttämättä olisikaan enää relevantteja.” (Praeger 2007). Käsite on oiva kuvaamaan sinällään rationaalista toimintaa, joka tuottaa myös rationaalisesti ajatellen ei-toivottavia lopputuloksia, jotka voivat jopa kumota saavutetun ”kehityksen”. Esimerkiksi G.H. von Wright (1999, 75) on kirjoittanut polkuriippuvaisesta teknologisen struktuurin laajentamisen logiikasta käyttäen termiä ”olosuhteiden diktatuuri”: ”Tällä tarkoitan sitä näköjään välttämätöntä pakkoa tiettyyn suuntaan, jonka aiheuttaa nopeutuva ja verraten autonominen teknologinen kehitys ja sen synnyttämä katkeamattoman taloudellisen kasvun ja ekspansionismin tarve. Yhteiskunta puetaan pakkopaitaan, ja on kysyttävä, eikö se rationaalisuuden muoto, jota tiede ja teknologia edustavat, ole saanut ihmiselämässä aikaan sellaisia vaikutuksia, jotka ovat olleet kaikkea muuta kuin järkeviä ja toivottavia. Vaihtoehdoton pakkomarssi kohti tulevaisuutta ei voi olla muuta kuin epämiellyttävää ja levottomuutta herättävää.”
6. Tutkielmassa monin paikoin viitattu Richard A. Ball (1978) kuvaa dialektista paradoksia menestyksen tuottamasta epäonnistumisesta (”success leads to failure”) järjestelmäteoreettisesti. Hänen mukaansa se, mikä näyttäytyy järjestelmän *menestyksenä*, tulee ymmärtää korkeana tasona funktionaalista tasapainoa eli homeostaasia sekä matalana tasona dialektista tasapainoa eli homeoreesiä. Homeostaasia luovat järjestelmän tuottamat negatiiviset takaisinkytkennät eli lähtösignaalit, jotka palautuvat takaisin järjestelmään tulosignaaleiksi. Homeoreesiä tuottavat positiiviset takaisinkytkennät taas kasvattavat lähtö- ja tulosignaalien välistä eroa, mikä voi aiheuttaa muutoksia järjestelmässä. (Ball 1978.) Näin Ball kritisoi esimerkiksi parsonsilaista rakenteellisen funktionalismin näkökulmaa sosiologiassa, joka ei hänen mukaansa

kylliksi huomionut järjestelmien sisällä kehittyviä antiteettisiä voimia, jotka ilmenevät latentteina, koko järjestelmää muuttavina tekijöinä.

7. Voittajan vankkurit -efekti on pitkään valtiotieteilijöitä kiinnostanut mutta myös pitkään tutkimusmetodologisten mahdollisuuksien ulkopuolelle jäänyt ilmiö, jonka olemassaolosta on saatu varmistusta 2000-luvulla. Ilmiö pitää sisällään erilaisia sosiaalisia mekanismeja, jotka liittyvät voittajan auran saavuttaneen poliittisen liikkeen, puolueen tai ehdokkaan voittokulkuun mukaan liittymiseen. (ks. Schmitt-Beck 2015.)

Lähteet

Acton, Harry Burrows (1967). *Mitä Marx todella sanoi*. Suom. Seppo Lojonen. Helsinki: WSOY.

Alijärvi, Pirjo, Boldt, Hildur, Kainulainen, Ismo & Söder, Katri. Toim. (2014). *Vasemmiston tulevaisuus*. Helsinki: Into Kustannus Oy.

Ball, Richard A. (1978). The Dialectical Method: Its Application to Social Theory. *Social Forces*, 57:3, 785–798.

Begg, Iain, Mushövel, Fabian & Niblett, Robin (2015). *The Welfare State in Europe. Visions for Reform*. Lontoo: The Royal Institute of International Affairs.

Berman, Sheri (2008). Understanding Social Democracy. Konferenssipaperi. Haettu sivulta http://www.people.fas.harvard.edu/~ces/conferences/left/left_papers/berman.pdf 20.4.2019.

Beveridge, William (1942). “The Beveridge Report” (*Social Insurance and Allied Services* (Cmd. 6404)). Haettu sivulta https://archive.org/stream/in.ernet.dli.2015.275849/2015.275849.The-Beveridge_djvu.txt 6.5.2019.

Eagleton, Terry (1997). *Marx ja vapaus*. 2. painos. Suom. Pentti Määttänen. Helsinki: Otava.

Esping-Andersen, Gøsta (1985). *Politics against Markets: The Social Democratic Road to Power*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Foucault, Michel (1995). Rajallinen järjestelmä kohtaa rajattoman vaatimuksen. Teoksessa Eräsaari, Risto & Rahkonen, Keijo (toim.), *Hyvinvointivaltion tragedia. Keskustelua eurooppalaisesta hyvinvointivaltiosta* (s. 87–106). Helsinki: Gaudeamus.

Gadamer, Hans-Georg (2009). *Hermeneutiikka: Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa*. Suom. Ismo Nikander. Tampere: Vastapaino.

Habermas, Jürgen (1995). Uusi yleiskatsauksettomuus. Teoksessa Eräsaari, Risto & Rahkonen, Keijo (toim.), *Hyvinvointivaltion tragedia. Keskustelua eurooppalaisesta hyvinvointivaltiosta* (s. 122–143). Helsinki: Gaudeamus.

Harari, Yuval Noah (2014). *Sapiens. Ihmisen lyhyt historia*. Suom. Jaana Iso-Markku. Helsinki: Bazar.

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1956). *The Philosophy of History*. Engl. John Sibree. New York: Dover Publications.

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1970). *Phänomenologie des Geistes, Werke in zwanzig Bänden*, 3. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.

Held, David (2006). *Models of Democracy*. Kolmas painos. Kalifornia: Stanford University Press.

Hobhouse, Leonard Trelawny (2009). *Liberalism*. Urbana, Illinois: Project Gutenberg. Haettu sivulta <http://www.gutenberg.org/files/28278/28278-h/28278-h.htm> 19.4.2019.

Hooghe, Marc, Stolle, Dietlind & Stouthuysen, Patrick (2004). Head Start in Politics: The Recruitment Function of Youth Organizations of Political Parties in Belgium (Flanders). *Party Politics*, 10(2), 193–212. <https://doi.org/10.1177/1354068804040503>

Hyytinen, Harri (2018). *1917–1918. Suomen tie itsenäisyyteen: Vapaussodan ratkaisutaistelut*. Helsinki: Books on Demand.

Julkunen, Raija (2017). *Muuttuvat hyvinvointivaltiot. Eurooppalaiset hyvinvointivaltiot reformoitavina*. Jyväskylä: Raija Julkunen ja Jyväskylän yliopisto. Haettu osoitteesta <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/55748/978-951-39-7146-5.pdf?sequence=1> 24.4.2019.

Kainulainen, Ismo (2014). SDP – Hyvinvointiyhteiskunnan arkkitehti. Teoksessa Pirjo Alijärvi, Hildur Boldt, Ismo Kainulainen & Katri Söder (toim.), *Vasemmiston tulevaisuus* (s. 7–8). Helsinki: Into Kustannus Oy.

Kis, Norbert (2018). Anti-Politics, Populism and Political Psychology. *Comparative Politics Russia*, 9(2), 83–91.

Koestler, Arthur (1990). *The Ghost in the Machine*. Lontoo: Penguin Books.

Kojève, Alexandre (2007). *Historian loppu*. Suom. Saara Hacklin, Tapani Kilpeläinen, Elisa Koponen, Mika Luoma-aho, Jussi Omaheimo & Eetu Viren. Helsinki: Tutkijaliitto.

Kojève, Alexandre (2012). *Johdatus Hegelin lukemiseen. Vuosien 1933–1939 luennot Hegelin fenomenologiasta École des Hautes Étudesissa*. Koonnut ja julkaissut Raymond Queneau, suom. Tapani Kilpeläinen. Helsinki: Tutkijaliitto.

Kovel, Joel (2008). Dialectic as Praxis. Teoksessa Ollman, Bertell & Smith, Tony (toim.), *Dialectics for the New Century* (s. 235–242). Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan.

- Law, John (2007). Actor Network Theory and Material Semiotics. Työpaperi, versio 25.4.2007. Haettu sivulta <http://www.heterogeneities.net/publications/Law2007ANTandMaterialSemiotics.pdf> 13.4.2019.
- Majander, Mikko (2011). Yleisradion podcast. Suomalaiset puolueet: Suomen Sosialidemokraattinen Puolue. Haettu osoitteesta <https://areena.yle.fi/1-1297555>.
- Manninen, Juha (1987). *Dialektiikan ydin*. Oulu: Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen.
- Mendel-Gleason, Gavin (2013). Is Dialectics Nonsense?. Haettu internet-blogista *Spirit of Contradiction* 17.4.2019. <https://spiritofcontradiction.eu/rowan-duffy/2013/11/13/is-dialectics-nonsense>.
- Modelska, George (1988). *Long Cycles in World Politics*. Lontoo: Macmillan.
- Mäkihovi, Ilmari (1971). *Aatehistorian dialektinen logiikka*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Oittinen, Vesa (2018). *Marx ja moderni – Jatkuvuuksia ja katkoksia Marx-kuvassa*. Tampere: niin & näin.
- Ollman, Bertell & Smith Tony, toim. (2008). *Dialectics for the New Century*. Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan.
- Ollman, Bertell (2008). Why Dialectics? Why Now?. Teoksessa Ollman, Bertell & Smith, Tony (toim.), *Dialectics for the New Century* (s. 8–25). Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan.
- Ollman, Bertell (2014). Dialectics and World Politics. *Globalizations*, 11(5), 573–579.
- Omaheimo, Jussi (2007). Esipuhe. Teoksessa Alexandre Kojève, *Historian loppu* (s. 7–19). Helsinki: Tutkijaliitto.
- Palley, Thomas (2004). From Keynesianism to Neoliberalism: Shifting Paradigms in Economics. Haettu sivulta *Foreign Policy In Focus* https://fpif.org/from_keynesianism_to_neoliberalism_shifting_paradigms_in_economics/ 24.4.2018.
- Paloheimo, Heikki (1981). *Politiikka, talous ja yhteiskunnan muutos. Teorioita ja tutkielmia valtion ja taloudellisen yhteiskunnan välisistä determinaatiosuhteista kapitalistisessa yhteiskuntamuodostumassa*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C:32.
- Paloheimo, Heikki (2014). Poliitiikan pitkät syklit ja poliittisen kentän uusjako. *Politiikka*, 56:1, 15–28.

Pitkänen, Ville & Westinen, Jussi (2019). Tietopaketti eduskuntavaaleista – mitä aikaisemmat vaalit osoittavat?. Haettu sivulta <https://e2.fi/article/125> 16.4.2019. e2 Tutkimus.

Plant, Raymond (1997). *Hegel. The Great Philosophers XI*. Lontoo: Phoenix.

Polanyi, Karl (2016). *Suuri murros – Aikakautemme poliittiset ja taloudelliset juuret*. 2. painos. Suom. Natasha Vilokkinen. Tampere: Vastapaino.

Praeger, Dave (2007). Our Love Of Sewers: A Lesson in Path Dependence. Haettu sivulta <https://www.dailykos.com/stories/2007/06/15/346883/-Our-Love-Of-Sewers-A-Lesson-in-Path-Dependence> 23.4.2018.

Renvall, Pentti (1965/1983). *Nykyajan historiantutkimus*. Helsinki: WSOY.

Ruonavaara, Hannu (2006). Historian polut ja teorian kartta – eli miten tutkia tapahtumaketjuja sosiologisesti?. Teoksessa Saari, Juho (toim.) *Historiallinen käänne*. (s. 34–63). Helsinki: Gaudeamus.

Saari, Juho (2006). Johdanto: historiallinen käänne. Teoksessa Saari, Juho (toim.) *Historiallinen käänne*. (s. 34–63). Helsinki: Gaudeamus.

Schmitt-Beck, Rüdiger (2015). Bandwagon Effect. *The International Encyclopedia of Political Communication*. Haettu sivulta <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/9781118541555.wbiepc015> 8.5.2019.

SDP:n periaateohjelma (1999). Hyväksytty XXXVII puoluekokouksessa Turussa 29.5.1999. Haettu sivulta <https://sdp.fi/fi/tutustu/sosialidemokratian-periaatteet/> 17.4.2019.

Smith, Tony (2008). Towards a Systematic Dialectic of Globalization. Teoksessa Ollman, Bertell & Smith, Tony (toim.), *Dialectics for the New Century* (s. 179–198). Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan

Spengler, Oswald (1963). *Länsimaiden perikato: Maailmanhistorian morfologian ääriveriä*. 3. painos. Suom. Yrjö Massa. Helsinki: Kirjayhtymä.

Stinchcombe, Arthur L. (1978). *Theoretical Methods in Social History*. New York; San Francisco; Lontoo: Academic Press.

Taleb, Nassim Nicholas (2010). *The Black Swan. The Impact of the Highly Improbable*. 2. painos. New York: Random House.

Tuomioja, Erkki (2014). Forssan ohjelman toteutuminen ja nykyhaasteet. Teoksessa Pirjo Alijärvi, Hildur Boldt, Ismo Kainulainen & Katri Söder (toim.), *Vasemmiston tulevaisuus* (s. 27–37). Helsinki: Into Kustannus Oy.

Wilenius, Reijo (1967). *Filosofia ja politiikka. Poliittisen ja sosiaalisen ajattelun perusteiden kehityksestä*. Helsinki: Tammi.

Wilkins, Burleigh Taylor (1974). *Hegel's Philosophy of History*. Lontoo: Cornell University Press.

Wolf, Martin (2004). *Why Globalization Works*. New Haven: Yale University Press.

von Goethe, Johann Wolfgang (1987). *Faust I–2*. Suom. Otto Manninen. Helsinki: Otava.

von Wright, Georg Henrik (1999). Tiede ja ihmisjärki. Teoksessa *Tieto ja ymmärrys*. Helsinki: Otava.

Åkerman, Maria (2006). *Tiedon tuotannon käytännöt ja ympäristöpoliittinen toimijuus. Rajaamisen ja yhdistämisen politiikkaa*. Väitöskirja, Tampereen yliopisto. Haettu sivulta <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/67587/951-44-6576-8.pdf?sequence=1> 13.4.2019.

VALTIOTIETEELLISEN TIEDEKUNNAN KANDIDAATIN TUTKIELMA

Oppiaine
Yleinen valtio-oppi / politiikan tutkimus

Tutkielman laatija
Janne Suutarinen

Opiskelijanumero

Tutkielman nimi
Faustin loukku, ylellisyysloukut ja herran loukku: dialektinen katsaus sosiaalidemokraattisen suhdanteen nousuun ja tuhoon

Tutkielmassa opiskelijan tulee osoittaa perehtyneisyytensä tieteellisen ajattelun soveltamiseen ja kykyä käsitellä yhteiskuntatieteellisiä ongelmia kirjallisesti. Tutkielman arvostelu perustuu aina kokonaisharkintaan. Tutkielman arvosana ei välttämättä ole osien keskiarvo. Tarkemmat periaatteet täsmennetään oppiainekohtaisesti.

Tutkielman arvostelussa käytetään arvosteluasteikkoa 0 = hylätty, 1 = välttävä, 2 = tyydyttävä, 3 = hyvä, 4 = kiitettävä, 5 = erinomainen.

ARVIOINTIKRITEERIT	0	1	2	3	4	5
1. Tehtävänasettelu ja aiheen raja					X	
2. Käsitteiden hallinta ja soveltaminen						X
3. Kirjallisuus ja lähteiden käyttö						X
4. Päätelmien johdonmukaisuus ja argumentointi					X	
5. Esitystapa ja kirjallinen ilmaisu						X
6. Kokonaisarvioon perustuva arvosana						X

Kommentteja:

Työ ja sen aihe on luonteeltaan teoreettinen ja poliittis-filosofinen. Työssä esitellään kolme politiikan teoriasta nousevaa ”loukkua”, joiden avulla analysoidaan tärkeää nykyajan poliittista ilmiötä, sosiaalidemokraattista liikettä, sen ”nousua ja tuhoa”. Poliitiikan teorian hallinta on laaja-alaista ja osaavaa. Aiheesta, loukuista, saadaan paljon mielenkiintoista irti. Tekijä osaa välttää sudenkuopat, joita teoreettisiin töihin usein liittyy, eli turhaa koukeroisuutta sekä vähäisen relevanssin konkreettisen poliittisen elämän kannalta. Työssä on alusta pitäen kuljetettu mukana konkreettista tutkimusaihetta eli sosiaalidemokratiaa. Loukut ja niihin liittyvä dialektiikka osoittautuvat myös toimiviksi näkökulmiksi sosiaalidemokraattisen liikkeen analyysiin. Tällainen pitkän linjan piirtäminen ja ison kuvan hahmottaminen on tervetullutta yhteiskuntatieteissä, jotka tuntuvat pirstoutuvan koko ajan pienempiin lokeroihin ja tutkimuskohteisiin. Lähteitä työssä on runsaasti, ne ovat relevantteja ja niiden käyttö on kiitettävää. Työ on kirjoitettu erittäin hyvin. Kaiken kaikkiaan tekijä osoittaa työssään selvää akateemista ja analyttistä lahjakkuutta ja ammattitaitoa.

Arvosana 5 (erinomainen) vastaa parhaiten työn ominaisuuksia.

Markku Harrinvirta, tutkija